

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ»

Α' Κατεύθυνση
«Συντήρηση και Αποκατάσταση Ιστορικών Κτηρίων και Συνόλων»
Ακ. Έτος Εισαγωγής 2019 - 2020

Διπλωματική εργασία
ΜΕΛΕΤΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ
ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σπουδάστρια
ΜΑΤΡΩΝΑ ΜΗΛΩΣΗ

Επιβλέπουσες
ΕΛΕΝΗ ΜΑΪΣΤΡΟΥ
ΜΑΡΙΑ ΜΠΑΛΟΔΗΜΟΥ

Αθήνα
Δεκέμβριος 2022

Περίληψη

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία αφορά στην προστασία και την ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών του Ζαγορίου του Ν. Ιωαννίνων. Η προσέγγιση του θέματος ξεκινά με την αναγνώριση των στοιχείων που συγκροτούν τη φυσιογνωμία των οικισμών αυτών: το φυσικό και δομημένο περιβάλλον τους, τα κλιματολογικά και γεωμορφολογικά στοιχεία, τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, και τη διαχρονική εξέλιξη της κοινωνικό – οικονομικής ταυτότητάς τους. Πραγματοποιείται αναγνώριση των αρχιτεκτονικών και μορφολογικών στοιχείων που διαμορφώνουν την εικόνα των οικισμών, και των υποδομών που υποστήριζαν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής στο Ζαγόρι (δίκτυο μονοπατιών, γεφύρια, υδρόμυλοι). Στη συνέχεια η εργασία μελετά την σημερινή κατάσταση της περιοχής, όσον αφορά στα δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, τον βαθμό διατήρησης των παραδοσιακών οικισμών, τις αλλοιώσεις που έχουν επέλθει με το πέρασμα του χρόνου και το θεσμικό πλαίσιο προστασίας για το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον του Ζαγορίου. Αναλύονται οι προοπτικές και οι τάσεις εξέλιξης αλλά και οι κίνδυνοι και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η περιοχή, προκειμένου να διατυπωθούν μέθοδοι με τις οποίες μπορεί να επιτευχθεί η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του φυσικού περιβάλλοντος αυτού του ιδιαίτερου οικιστικού συνόλου, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την αειφόρο ανάπτυξη του τόπου. Βασικά εργαλεία για την προσέγγιση του στόχου αυτού, είναι ο Χωροταξικός και Πολεοδομικός Σχεδιασμός, που θα καταλήξει στην κατάλληλη Νομοθεσία, η σύνταξη Σχεδίου Διαχείρισης της εξέλιξης του τόπου, καθώς και η συμβολή του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης, με προδιαγραφές, καθοδήγηση και οικονομική στήριξη για ορθές παρεμβάσεις στα κτήρια και το δημόσιο χώρο των οικισμών, και με την απόδοση κινήτρων για οικονομική ανάπτυξη της περιοχής με όρους αειφορίας.

Abstract

This postgraduate thesis concerns the protection and promotion of the traditional settlements of Zagori, a region within Ioannina Prefecture. In order to approach this subject, it is necessary to recognize and analyze the elements that make up the physiognomy of these settlements: their natural and built environment, the climatic and geomorphological elements, the cultural characteristics, and the evolution of their socio-economic identity over time. The architectural and morphological elements that shape the image of the settlements, and the infrastructures that supported the traditional way of life in Zagori (path network, stone bridges, water mills) are identified. The paper then studies the current situation of the area, in terms of demographic, social and economic characteristics, the degree of preservation of traditional settlements, the changes that have occurred over time and the institutional protection framework for the natural and built environment of Zagori. The prospects and trends of development as well as the risks and problems that the area is facing today are analyzed, in order to formulate methods by which the protection of the architectural heritage and the natural environment of this particular residential complex can be achieved, while ensuring sustainable development of the place. Basic tools for approaching this goal are Spatial and Urban Planning, which will result in the appropriate Legislation for the protection of the architectural and natural heritage, and the drafting of a Management Plan for the development of the region. In addition to that, the contribution of the state and local government, with specifications, guidance and financial support for appropriate interventions in the buildings and the public space of the settlements, and with the necessary incentives for the economic development of the area in terms of sustainability are very important.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή : Αντικείμενο και στόχοι μελέτης.....	05
A. Τα στοιχεία που συγκροτούν τη φυσιογνωμία των οικισμών του Ζαγορίου.....	07
A.1. Γεωγραφικό πλαίσιο και φυσικό περιβάλλον.....	07
A.2. Ιστορική διαδρομή.....	12
A.3. Οι Οικισμοί του Ζαγορίου.....	16
A.3.1. Η δομή των οικισμών.....	16
A.3.2. Το Ζαγορίσιο σπίτι.....	19
A.3.3. Η οικοδομική τέχνη.....	21
A.3.4. Αξιολόγηση του δομημένου περιβάλλοντος.....	22
B. Το Ζαγόρι από τα μέσα του 20ού αιώνα έως σήμερα.....	23
B.1. Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά.....	23
B.2. Υποδομές.....	24
B.2.1. Τεχνικές υποδομές.....	25
B.2.2. Κοινωνικές υποδομές.....	26
B.3. Θεσμικό πλαίσιο προστασίας.....	29
B.3.1. Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.....	29
B.3.2. Προστασία του δομημένου περιβάλλοντος.....	30
B.4. Αλλοιώσεις και προβλήματα.....	37
B.4.1. Κριτική του θεσμικού πλαισίου – Σχετικές αλλοιώσεις.....	38
B.4.2. Λοιπά προβλήματα.....	46
B.5. SWOT ανάλυση.....	49
Γ. Προστασία και ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών του Ζαγορίου.....	54
Γ.1. Βασικοί άξονες που πρέπει να διέπουν τη διαχείριση ενός τέτοιου τόπου.....	54
Γ.2. Προτάσεις Προστασίας και ανάδειξης.....	55
Γ.2.1. Νομοθετικές ρυθμίσεις.....	55
Γ.2.2. Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών.....	56
Γ.2.3. Κοινωνικά και οικονομικά μέτρα.....	57
Γ.2.4. Έργα υποδομών και αποκαταστάσεις κτηρίων και δημόσιου χώρου.....	59
Επίλογος.....	60
Παραρτήματα.....	61
Βιβλιογραφία.....	63

ΕΜΠ - ΔΙΜΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Εισαγωγή: Αντικείμενο και στόχοι μελέτης

Όταν σκεφτόμαστε το Ζαγόρι, μας έρχονται στο νου εικόνες βουνών, φαραγγιών, ποταμών, πλούσιων δασών. Σκεφτόμαστε τα βήματά μας πάνω σε καλντερίμια, τα στενά δρομάκια με τους ψηλούς αυλόγυρους και τις επιβλητικές αυλόθυρες και τη στροφή, που ξαφνικά ανοίγει μπροστά μας μια πλατεία με έναν μεγάλο πλάτανο στο κέντρο της, ή μια θέα των πράσινων βουνοκορφών που απλώνονται στον ορίζοντα, πάνω στις οποίες κάπου σαν να διακρίνουμε μια πέτρινη συστάδα, που πρέπει να είναι ένας γειτονικός οικισμός, ένας φίλος στην απέναντι πλαγιά. Η ουσία αυτή του Ζαγορίου εντυπώνεται απευθείας στη μνήμη όποιου το έχει βιώσει. Σήμερα, το σύμπλεγμα αυτό της φύσης και των ανθρώπινων δημιουργημάτων μέσα σε αυτήν απειλείται. Η εγκατάλειψη, η μετατροπή του σε τουριστικό προϊόν και η αλλοίωση του πολεοδομικού ιστού και της αρχιτεκτονικής των οικισμών από ασύμβατες επεμβάσεις στα κτήρια και το δημόσιο χώρο και από τη νέα δόμηση, καθώς και ορισμένες ενέργειες που θέτουν σε κίνδυνο την ακεραιότητα του φυσικού περιβάλλοντος του Ζαγορίου, αποτελούν τους κυριότερους κινδύνους για το Ζαγόρι. Ο μοναδικός τρόπος να διατηρηθούν τα στοιχεία που συνιστούν την ουσία του τόπου, είναι μέσω συνεχούς προσπάθειας από την πολιτεία και τους κατοίκους, με γνώμονα τις αρχές της αειφορίας, προκειμένου να ενισχυθούν η πρώτη κατοικία και οι οικονομικές δραστηριότητες που θα ξαναζωντανέψουν την περιοχή και να προστατευτεί το φυσικό περιβάλλον το τόπου.

Τα ζητήματα αυτά δεν είναι πρωτόγνωρα, αλλά αποτελούν πολύ διαδεδομένο φαινόμενο σε πολλές ορεινές περιοχές της Ελλάδας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων. Οι αλλαγές στο μοντέλο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής που έχουν συντελεστεί τον τελευταίο αιώνα έχουν αλλάξει δραστικά το τοπίο των ορεινών περιοχών. Σήμερα, διαφαίνεται ίσως μια ευκαιρία να επανεκτιμήσουμε τον τρόπο ζωής μας και να επανεξετάσουμε την κατοίκηση των ορεινών περιοχών με σύγχρονους όρους, και, με βάση την αειφορία και την κυκλική οικονομία, να τους δώσουμε νέα πνοή. Αυτή είναι η κινητήρια σκέψη πίσω από τη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία. Παρακολουθώντας το πρόγραμμα του Δ.Π.Μ.Σ. Προστασία Μνημείων, αντιλήφθηκα ότι η προστασία των οικισμών και των περιοχών που μπορούν να φιλοξενήσουν αυτό το μοντέλο ζωής προϋποθέτει μια σειρά δράσεων από την πολιτεία και την τοπική κοινωνία. Με αφετηρία και παράδειγμα λοιπόν το Ζαγόρι, η εργασία αυτή προσπαθεί να μελετήσει τα βήματα που χρειάζεται να γίνουν για την ολοκληρωμένη προστασία του και τη διασφάλιση των ζωτικών του στοιχείων για τις επόμενες γενιές.

Εικ.01&02. Η Περιφέρεια Ηπείρου στον χάρτη της Ελλάδος και τα όρια του Δήμου Ζαγορίου μέσα σε αυτήν.
Πηγή: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2011>

A. Τα στοιχεία που συγκροτούν τη φυσιογνωμία των οικισμών του Κεντρικού Ζαγορίου

A.1. Γεωγραφικό πλαίσιο και φυσικό περιβάλλον

Στην οροσειρά της Πίνδου, βορειοανατολικά από την πόλη των Ιωαννίνων, πέρα από το όρος Μιτσικέλι, βρίσκεται η περιοχή που ονομάζεται Ζαγόρι. Πρόκειται για μια σαφή γεωγραφική ενότητα μέσα στο νομό Ιωαννίνων, με φυσικά όρια βουνά και ποτάμια. Στα βόρεια οριοθετείται από τον ποταμό Αώο, στα νότια από το όρος Μιτσικέλι, ενώ ένα τρίγωνο σχηματίζεται από τις τρεις κορυφές που περικλείουν την περιοχή: την Τύμφη ή Γκαμήλα (2480μ.), το Μαυροβούνι (2100μ.) και το Μιτσικέλι (1810μ.). Αυτή η γεωγραφική ιδιαιτερότητα έδωσε στον τόπο και το όνομά του, που στα σλάβικα σημαίνει «πίσω από το βουνό» (Ζα=πίσω, Γκόρι=βουνό). Ίδιας σημασίας ονομασία υπήρχε από την αρχαιότητα στα ελληνικά, όπου η περιοχή ονομαζόταν «Παρωραία», και οι κάτοικοί της «Παρωραίοι», δηλαδή αυτοί που ζουν πίσω από τα όρη.¹

Ολόκληρο το Ζαγόρι βρίσκεται μέσα στα όρια του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου², το μεγαλύτερο χερσαίο εθνικό πάρκο της Ελλάδας, το οποίο περιλαμβάνει τους Εθνικούς Δρυμούς Βίκου-Αώου και Πίνδου-Βάλια Κάλντα, 11 περιοχές του Πανευρωπαϊκού Δικτύου Προστατευόμενων Περιοχών «ΦΥΣΗ 2000» (NATURA 2000) και 11 Καταφύγια Άγριας Ζωής.³ Πρόκειται λοιπόν για μια περιοχή με μεγάλο φυσικό κάλλος, πλούσια πανίδα και χλωρίδα και ιδιαίτερους γεωλογικούς σχηματισμούς. Τα όρη που περικλείουν το σύνολο αυτό τροφοδοτούν με άφθονα νερά πολλούς χειμάρρους και ποταμούς, με κυριότερους τον Αώο, τον Βοϊδομάτη, τον Βενέτικο, τον Βάρδα και τον Ζαγορίτικο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ορεινές λίμνες της περιοχής, οι Δρακόλιμνες, με πιο ξακουστές αυτές της Τύμφης και του Σμόλικα, γνωστή και ως Ντιβιρλίγκα.⁴ Οι πιο χαρακτηριστικοί γεωμορφολογικοί σχηματισμοί του τόπου ωστόσο, είναι οι χαράδρες του Βίκου και του Αώου. Η χαράδρα ή φαράγγι του Βίκου⁵ ξεκινά από τα χωριά Βίτσα και Μονοδένδρι και καταλήγει στο χωριό Βίκος, σχίζοντας τον ορεινό όγκο της Τύμφης και φτάνοντας στις πηγές του Βοϊδομάτη. Συνολικά το τοπίο είναι μαγευτικό, με πολλά οροπέδια που χρησιμεύουν για βοσκοτόπια, πυκνά δάση, απόκρημνες πλαγιές και μια θάλασσα από κατάφυτα βουνά που εμφανίζεται όταν ανέβει κανείς σε κάποιο ύψωμα.

¹ Βικιπαίδεια. (10 Αυγούστου, 2021). *Ζαγόρι*. Ανακτήθηκε 5 Οκτωβρίου, 2021, από <https://el.wikipedia.org/wiki/Ζαγόρι>.

² ΦΕΚ 639/Δ/2005

³ Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου. (2017). *Βόρεια Πίνδος Εθνικό Πάρκο*. Ανακτήθηκε 4 Οκτωβρίου, 2021, από <https://www.pindosnationalpark.gr/>.

⁴ ό.π. Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου.

⁵ Το φαράγγι του Βίκου είναι καταγεγραμμένο στο βιβλίο Guinness ως το βαθύτερο, σε σχέση με το πλάτος του, φαράγγι του κόσμου. ό.π. Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου.

Εικ.03. Η «πράσινη θάλασσα», όπως την χαρακτήρισε ποιητικά ο Ηπειρώτης λόγιος Δ.Σαλαμαγκας⁶, αποκαλύπτεται ανεβαίνοντας το δρόμο για το Βραδέτο.

Εικ.04. Η εντυπωσιακή χαράδρα του Βίκου από τη θέση Οξυά.

⁶ Σαλαμάγκας, Δ. ([χ.χ.]). Άπαντα (Τόμος 4, Λογοτεχνικά), σελ.72 [χ.τ.]: Εκδόσεις Παπαζήση.

Με το πέρασμα των αιώνων και τις επεμβάσεις στο τοπίο από την ανθρώπινη δραστηριότητα, το περιβάλλον του Ζαγορίου διαμορφώθηκε σε διακριτές ζώνες, οι οποίες αποτελούν διαφορετικά γειτονικά οικοσυστήματα, το καθένα με τη δική του ποικιλία χλωρίδας και πανίδας, ανάλογα με το υψόμετρο, τη σύσταση του εδάφους και το κλίμα. Έτσι, στην υψομετρική ζώνη στην οποία βρίσκονται οι περισσότεροι οικισμοί του Ζαγορίου, υπάρχουν οι βοσκότοποι της οικόσιτης κτηνοτροφίας, και δάση δρυός, όπου ζουν κατά κύριο λόγο μικρά θηλαστικά. Σε μεγαλύτερο υψόμετρο συναντάμε τη δασική ζώνη, με κωνοφόρα κυρίως δέντρα, στην οποία κατοικεί ποικιλία μεγαλύτερων θηλαστικών, ερπετών, αρπακτικών πουλιών κ.λπ., ενώ ψηλότερα βρίσκεται η εξωδασική ζώνη, με τις αλπικές λίμνες, χαμηλή βλάστηση και πολύ μικρότερη ποικιλία πανίδας.⁷ Ιστορικά, οι ζώνες αυτές καθόριζαν και το βαθμό κατοίκησης και τις δραστηριότητες του πληθυσμού, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου ζούσε πραγματοποιώντας μια κυκλική κίνηση στο τοπίο με τις αλλαγές των εποχών του χρόνου.

Το έδαφος στην πλειονότητα της έκτασης του Ζαγορίου είναι ισχυρά επικλινές, με κλίση στο μεγαλύτερο μέρος της (60% της έκτασης) από 25-50%, ενώ κλίσεις άνω του 50% απαντώνται συχνά, αφήνοντας μόνο περί το 3% της έκτασης ως επίπεδες καλλιεργούμενες εκτάσεις. Το κλίμα είναι ορεινό και εύκρατο, με βαρείς χειμώνες και δροσερά καλοκαίρια. Τους χειμερινούς μήνες, στις περισσότερες περιοχές, η μέση θερμοκρασία δεν ξεπερνά τους 5°C, ενώ τους θερινούς μήνες παρατηρείται μέση θερμοκρασία πάνω από 15 °C. Τα ποσοστά βροχόπτωσης, όπως και στην υπόλοιπη Ήπειρο είναι υψηλότερα τους χειμερινούς μήνες και μειώνονται μετά την άνοιξη, ενώ στο Ζαγόρι, και ειδικά στους πιο ορεινούς οικισμούς, παρατηρείται μεγάλος αριθμός ημερών χιονιού ανά έτος.⁸

Διάσπαρτα στις κορυφές, τις ορεινές πεδιάδες και τις κοιλάδες που διαμορφώνονται στο εντυπωσιακό αυτό τοπίο, βρίσκονται τα Ζαγοροχώρια, ένα σύμπλεγμα παραδοσιακών οικισμών, κτισμένων με τοπικά υλικά, πλήρως εναρμονισμένων με το ορεινό τοπίο που τους φιλοξενεί. Τα χαμηλότερα χωριά είναι οι Κήποι και η Αρίστη, σε υψόμετρο περίπου 650μ., ενώ το ψηλότερο είναι το Βραδέτο, κοντά στα 1350μ.. Η εικόνα του Ζαγορίου που γνωρίζουμε σήμερα συντίθεται από τα βασικά στοιχεία που κυριαρχούν στον χώρο αυτόν εδώ και αιώνες. Οργανωμένα οικιστικά σύνολα, χωροθετημένα κατά κανόνα στις πλαγιές των ορεινών όγκων, πλήρως εναρμονισμένα με το τοπίο, καθώς είναι εξ' ολοκλήρου κτισμένα με τοπικά υλικά. Ορισμένοι από τους παράγοντες που επηρέασαν την επιλογή τοποθεσίας για την ανέγερση των οικισμών, παρόλο που δεν τηρούνται σε όλες τις περιπτώσεις, φαίνεται να ήταν ο ευνοϊκός προσανατολισμός, η παραγωγικότητα της γης στη γύρω περιοχή, η πρόσβαση σε νερό, η απόσταση βαδίσματος από άλλους γειτονικούς οικισμούς, καθώς επίσης, σε

⁷ Αράπογλου, Μ. ([χ.χ.]). *Ζαγόρι, Φύση και Πολιτισμός, Ψηφιακός οδηγός*. Ανακτήθηκε 9 Μαρτίου, 2022, από <https://izagori.gr/land/history/185-3-ζαγόρι-μία-γεωγραφική-1009.html>.

⁸ Καρράς, Γ. ([χ.χ.]). *Ζαγόρι, Φύση και Πολιτισμός, Ψηφιακός οδηγός*. Ανακτήθηκε 14 Φεβρουαρίου, 2022, από <https://izagori.gr/environment/flora-fauna/1781-το-οικοσύστημα-του-ζαγορίου.html>.

αρκετές περιπτώσεις, και η οπτική ή (κυρίως) η ακουστική επικοινωνία μεταξύ των οικισμών. Παρόλο που πρόκειται για σαφώς ορισμένα μεμονωμένα χωριά, η λογική του συνόλου φαίνεται να υπήρχε εξ' αρχής. Οι κάτοικοι του Ζαγορίου φρόντιζαν για την εύκολη επικοινωνία μεταξύ των οικισμών, προειδοποιούσαν τους γείτονές τους για ληστρικές επιδρομές με πυροβολισμούς ή κωδωνοκρουσίες, και όταν βρέθηκαν αντιμέτωποι με τους Οθωμανούς ή με άλλες απειλές, συνασπίστηκαν και κέρδισαν μαζί τα προνόμια και την ασφάλεια που οδήγησαν στην ευημερία τους.

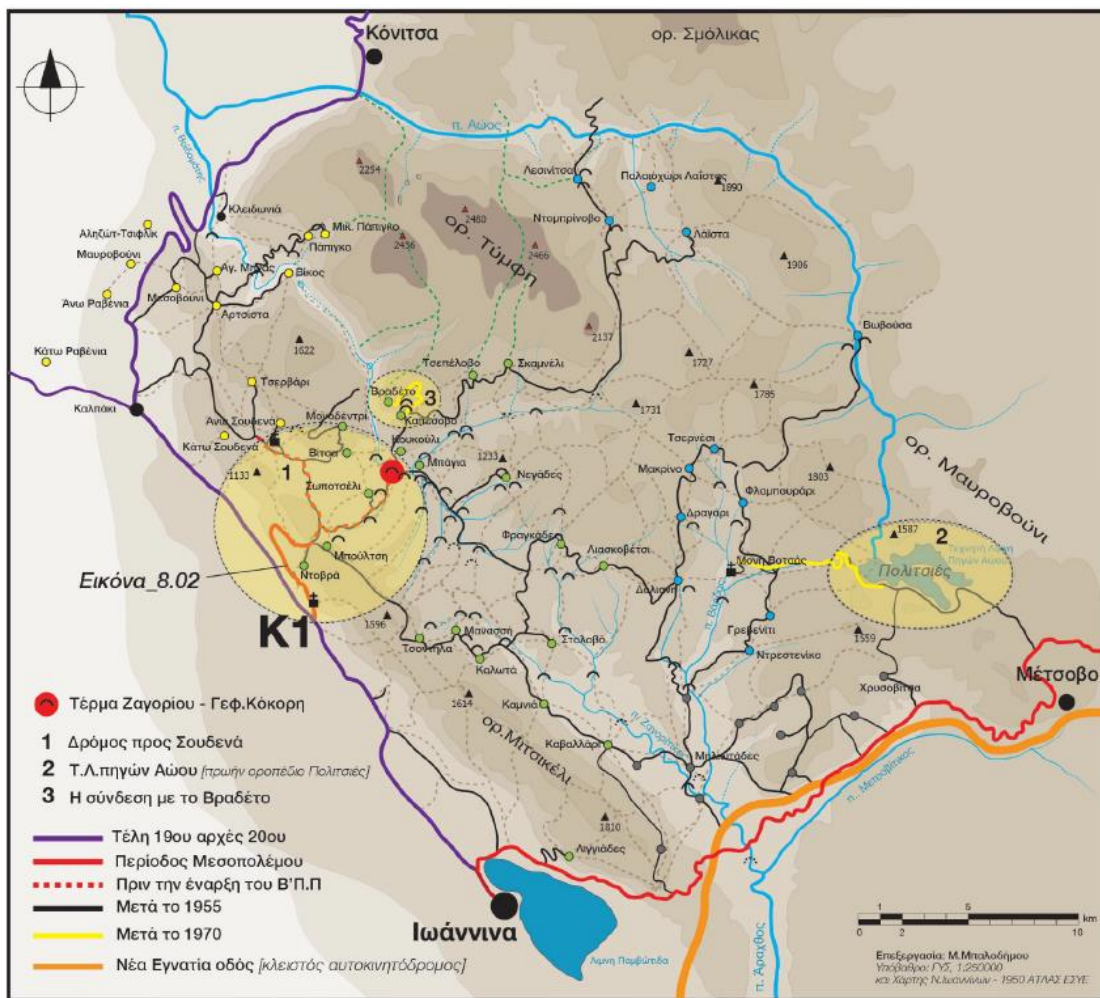
Μάρτυρας της διαχρονικής λειτουργίας του Ζαγορίου ως σύνολο είναι το οδικό δίκτυο που συνδέει τους οικισμούς μεταξύ τους, με τις γειτονικές παραγωγικές εκτάσεις και εγκαταστάσεις και με τα αστικά κέντρα και τις βασικές οδικές αρτηρίες της ευρύτερης περιοχής. Οι δρόμοι αυτοί εξυπηρετούσαν, πέρα από τα ταξίδια και τη μεταφορά προϊόντων, τις καθημερινές μετακινήσεις των κατοίκων από τους οικισμούς προς τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τα αλώνια, τους υδρόμυλους και όλες τις απαραίτητες δραστηριότητες της καθημερινής ζωής. Μέχρι τον 20^ο αιώνα, το δίκτυο αποτελούταν από μονοπάτια και ημιονικούς δρόμους, χωρίς δυνατότητα διέλευσης κάρων. Στα σημεία όπου κρινόταν απαραίτητο τα μονοπάτια πλακοστρώνονταν, διαμορφώνονταν σκαλοπάτια στις απότομες κλίσεις και χτίζονταν γεφύρια για το πέρασμα ρεμάτων ή ποταμών. Η κατασκευή και η συντήρηση των έργων αυτών γινόταν με χορηγίες από εύπορες Ζαγορίσιες οικογένειες και από την εκκλησία.⁹

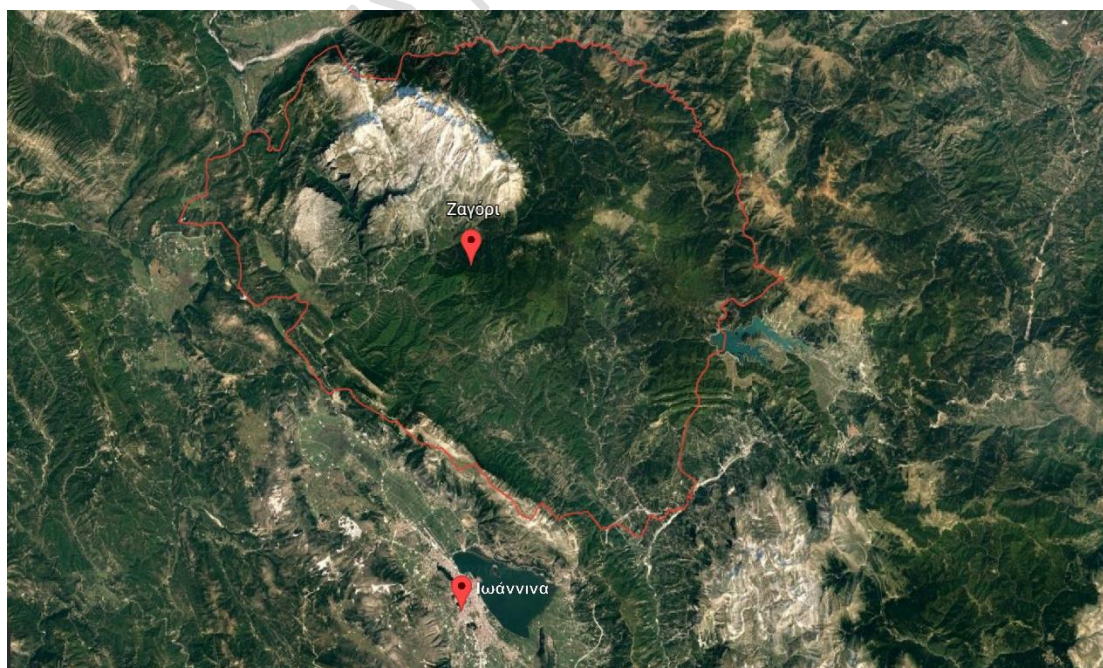
Εικ.05&06. Η Σκάλα Βραδέτου και το γεφύρι Πιτσιώνη, έργα τέχνης από πέτρα.

Πηγή για εικ.03.: https://laspistasteria.wordpress.com/2013/12/02/skala_vradeto/

⁹ Μπαλοδήμου, Μ. (2021). Το ιστορικό οδικό δίκτυο του 18ου και 19ου αι. στην Ήπειρο. Η ιδιαίτερη περίπτωση του Ζαγορίου. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα. Σελ.154-155

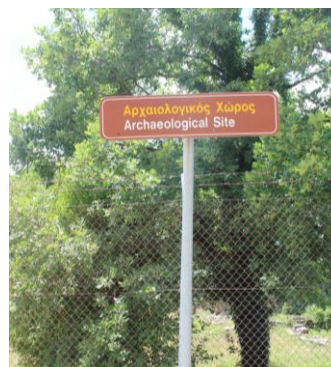
Εικ.07. Το οδικό δίκτυο στο Ζαγόρι και η σταδιακή μετατροπή των ημιονικών δρόμων σε αμαξιτούς.
 Πηγή: Μπαλοδήμου, Μ. (2021), σελ.237.

Εικ.08. Γεωφυσικός χάρτης της περιοχής του Ζαγορίου.
 Πηγή υπόβαθρου: Google Earth

A.2. Ιστορική διαδρομή

Στην ευρύτερη περιοχή του Ζαγορίου, τα τεκμήρια ανθρώπινης παρουσίας ξεκινούν από τον 14^ο αιώνα π.Χ., όπως έχουν δείξει ανασκαφές. Στη θέση «Κλειδί», σε βραχοσκεπή μέσα στη χαράδρα του Βίκου και σε υψόμετρο 500 μέτρων, βρέθηκαν στοιχεία (μεταξύ των οποίων: λιθοτεχνίες από πυριτόλιθο και μεγάλη εστία) που μαρτυρούν συνεχή ανθρώπινη δραστηριότητα από το 14.000 έως και το 12.000 π.Χ.¹⁰ Κοντά στον οικισμό Ελαφότοπος ανασκάφηκαν τάφοι του 13^{ου} αιώνα π.Χ., κτερισμένοι με χάλκινα κοσμήματα, όπλα και αγγεία.¹¹ Στα όρια του οικισμού της Άνω Βίτσας προς το Μονοδένρδι, στη θέση «Κλαδερά», ανασκάφηκε¹² (1966-1987) κτηνοτροφικός οικισμός που χρονολογείται από τα μέσα του 9^{ου} αιώνα π.Χ. μέχρι το τέλος του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Στο χώρο έχουν βρεθεί κατοικίες, δημόσιος χώρος (πλατεία) και δύο νεκροταφεία, που μαρτυρούν την εξέλιξη του οικισμού από τα γεωμετρικά χρόνια μέχρι τα κλασικά, κατά τα οποία φαίνεται να υπήρχε ευμάρεια και στενές επαφές των κατοίκων του οικισμού με τα εμπορικά κέντρα των παραλίων της Ηπείρου.¹³ Κοντά στον αρχαιολογικό χώρο της Βίτσας βρίσκεται η θέση «Γενίτσαρι» ή «λόφος Γιανίτσαρος», όπου έχουν βρεθεί αρχαίες δεξαμενές και υδραγωγείο.¹⁴ Λείψανα των ελληνιστικών χρόνων στην περιοχή αποτελούν τα πολυγωνικά τείχη της ακρόπολης στη θέση «Κατούνι» ή «Σίφνες» Σκαμνελλίου και το Καστράκι, ή ακρόπολη του Αγίου Μηνά¹⁵.

Εικ.09&10. Ο αρχαιολογικός χώρος της Βίτσας σήμερα. Δεν είναι επισκέψιμος από το ευρύ κοινό, ούτε υπάρχει ενημερωτική πινακίδα για την πληροφόρηση των διερχομένων.

¹⁰ Ξάνθου, Α. (2019). *Regional Branding - Η περίπτωση των Ζαγοροχωρών*. Μη εκδεδομένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος. Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου, 2022, από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/50047/19119.pdf?sequence=1>, σελ.80

¹¹ Στο ίδιο, σελ.80

¹² Η ανασκαφή διεξήχθη κατά τη διάρκεια 1966-1987 με επί κεφαλής την Ιουλία Βοκοτοπούλου, η οποία εξέδωσε αργότερα το σύγγραμμα «Βίτσα: τα νεκροταφεία μιας μολοσσικής κώμης» σχετικά με τα ευρήματα.

¹³ Κατσαδήμα, Ι. (2012). *Μνημεία και Μουσεία της Ελλάδας*. Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου, 2022, από http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=16181

¹⁴ Νεκροταφείο στη θέση «Κλαδερά» Βίτσας, Νεκροταφείο στη θέση «Κονίσματα» Ελαφότοπου, λόφος «Γιανίτσαρος» Μονοδενδρίου: Κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι με το ΦΕΚ 168/Β/9-3-1967. ΥΠ.ΠΟ.. (2 Οκτωβρίου, 2007). Διαρκής Κατάλογος των Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος. Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου, 2022, από http://listedmonuments.culture.gr/fek.php?ID_FEKYA=2280.

¹⁵ Κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι με το ΦΕΚ 35/Β/2-2-1962. ΥΠ.ΠΟ.. (28 Μαΐου, 2012). Διαρκής Κατάλογος των Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος. Ανακτήθηκε 1 Μαρτίου, 2022, από http://listedmonuments.culture.gr/fek.php?ID_FEKYA=12769

Τα Πρωτοβυζαντινά και Μεσοβυζαντινά χρόνια αποτελούν μια περίοδο αστάθειας, με επιδρομές πολλών φύλων στην περιοχή. Τα πολυάριθμα Σλαβικά τοπωνύμια μαρτυρούν όχι μόνο το πέρασμα, αλλά και την εγκατάσταση Σλάβων στο Ζαγόρι. Η δραστηριότητα των Βυζαντινών στην περιοχή δηλώνεται από την ίδρυση αρκετών μοναστηριών, όπως η Μονή Βουτσάς και η Μονή της Μεταμόρφωσης Κλειδωνιάς (7^{ος} αιώνας) και η Μονή Αγίου Ιωάννη Ρογκοβού (13^{ος} αιώνας). Ωστόσο την περίοδο αυτή, το Ζαγόρι δεν φαίνεται να κατείχε σημαντικό ρόλο στα ιστορικά γεγονότα που αφορούν τον ευρύτερο χώρο επιρροής του Βυζαντίου. Ο Λαμπρίδης (1889) αναφέρει ότι από τις επιδρομές των Σλάβων μέχρι και την ένταξη του στο Δεσποτάτο της Ηπείρου, Ζαγόρι θεωρείται μόνο το κεντρικό τμήμα, με 14 χωριά.¹⁶

Το 1204 το Ζαγόρι εντάσσεται στο Δεσποτάτο της Ηπείρου, και παρέχει στρατιώτες που υπηρετούν στη φρουρά των Ιωαννίνων.¹⁷ Η εγκατάσταση των Βλάχων στο Ανατολικό Ζαγόρι, η οποία μπορεί να θεωρηθεί και η τελευταία μετανάστευση που επηρέασε την εθνοτική σύσταση της περιοχής, τοποθετείται στον 13^ο αιώνα.¹⁸ Την περίοδο αυτή συναντάμε την παλαιότερη γραπτή αναφορά στο Ζαγόρι, στα χρυσόβουλα του Ανδρόνικου Παλαιολόγου (1319, 1321)¹⁹, και μετέπειτα σε άλλα έγγραφα που κάνουν αναφορά σε ιδρύσεις οικισμών και προνόμια που δόθηκαν στην περιοχή. Τον 14^ο και τον 15^ο αιώνα σημειώνονται επιδρομές και διαμάχες μεταξύ των ηγεμόνων των Ιωαννίνων και των Αλβανών τοπαρχών που δρούσαν στην περιοχή, στις οποίες συμμετέχει και το Ζαγόρι, και πραγματοποιούνται ενισχύσεις και δημιουργία νέων οχυρώσεων σε στρατηγικές θέσεις.²⁰ Την ίδια περίοδο, οι κοινωνικές αντιθέσεις μεταξύ των αρχόντων και των γεωργο-κτηνοτρόφων αυξάνονται, με αποτέλεσμα τη δυσανασχέτηση των δεύτερων, ενώ η δράση ημι-ανεξάρτητων ομάδων νομαδικών πληθυσμών στο βόρειο και ανατολικό Ζαγόρι δυσκολεύει τόσο τη διοίκηση της περιοχής από τους Δεσπότες της Ηπείρου, όσο και την κατάκτησή της από τους Οθωμανούς.

Οι συνθήκες αυτές και η διπλωματία των Ζαγορίσιων, οδήγησαν στην παραχώρηση προνομίων από τους Οθωμανούς, μετά την κατάκτηση των Ιωαννίνων και της ευρύτερης περιοχής, το 1431.²¹

¹⁶ Λαμπρίδης Ι., *Β' Ηπειρώτικα Μελετήματα - Ζαγοριακά*, τευχ. 8 και 9, Αθήνα, 1889, επανέκδοση Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1993

¹⁷ ό.π., Βικιπαίδεια. Ζαγόρι.

¹⁸ Παπαγεωργίου Γ., *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο. Ζαγόρι (μέσα 18ου - αρχές 20ου αι.)*, Ριζάρειο Ίδρυμα, Ιωάννινα 1995 – Εισαγωγή. Διαθέσιμο στο: Ζαγόρι. Φύση και Πολιτισμός. Ανακτήθηκε 16 Ιανουαρίου, 2022, από <https://izagori.gr/land/history/1910-η-διαμόρφωση-του-ζαγοριου,-από-τον-14ο-στον-18ο-αιώνα.html>.

¹⁹ ό.π., Λαμπρίδης

²⁰ (χ.ό.). (3 Μαρτίου, 2013). Γρεβενίτι. Ανακτήθηκε 2 Μαρτίου, 2022, από http://greveniti.blogspot.com/2013/03/blog-post_8602.html.

²¹ Χρηστίδης Β., «*Η αρχιτεκτονική του Κεντρικού Ζαγορίου*», *Το παράδειγμα του Κουκουλιού*, τόμος Α, εκδ. Ριζαρείου Ίδρυματος, Αθήνα 2004. σελ.33-35

Συγκεκριμένα, το 1431 οι Ζαγορίσιοι υπογράφουν με τον Καρά Σινάν Πασά τη συνθήκη του Βοϊνίκου,²² σύμφωνα με την οποία το Ζαγόρι μπορεί να λειτουργεί με σχετική αυτονομία και αυτοδιοίκηση, με αντάλλαγμα την υποχρέωση κάθε χωριού να στέλνει έναν αριθμό αντρών, ανάλογο του πληθυσμού του, στην υπηρεσία της αυλής ως ιπποκόμο για ένα διάστημα, και την καταβολή ορισμένου χρηματικού ποσού.²³ Αυτή η επαφή με την πρωτεύουσα, σε συνδυασμό με τη σταδιακή στροφή των Ζαγορίσιων προς το εμπόριο με τις παραδουνάβιες περιοχές, είναι πιθανό να έθεσαν τις βάσεις για τη μετέπειτα αποδημία των Ζαγορίσιων.²⁴ Την περίοδο αυτή μέχρι τον 17^ο αιώνα, Ζαγόρι ονομάζεται μόνο το Κεντρικό Ζαγόρι, το οποίο παίζει σημαντικό ρόλο στις ιστορικές εξελίξεις της περιοχής. Το Δυτικό Ζαγόρι χαρακτηρίζεται ως Πάπιγκο, ενώ το Ανατολικό περιέρχεται στην περιοχή του Μαλακασίου και διατηρεί την ελευθερία του μέχρι το 1479.²⁵ Ωστόσο τον 16^ο και 17^ο αιώνα παρατηρούνται σημαντικές μεταβολές του οικιστικού δικτύου στην ευρύτερη περιοχή, με τη διάλυση, τη συγχώνευση και την ίδρυση νέων οικισμών, μέσα σε ένα κλίμα φτώχειας και ανασφάλειας.²⁶ Τα νέα δεδομένα επιβάλλουν την προσπάθεια συντονισμένης δράσης μεταξύ των οικισμών για την προστασία και την ευημερία τους, η οποία οδηγεί στα τέλη του 17^{ου} αιώνα στην ίδρυση της Ζαγορίσιας ομοσπονδίας (1681-1868).²⁷ Μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αιώνα πραγματοποιούνται αλλαγές στη βάση της κοινωνικής δομής στο Ζαγόρι. Το «ταξίδι», η αποδημία των ανδρών του Ζαγορίου προς άλλες πόλεις των Βαλκανίων και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με σκοπό το εμπόριο, γίνεται θεσμός. Οι γυναίκες φροντίζουν τις καλλιέργειες και τα ζώα και αναθρέφουν τα παιδιά, ενώ οι άνδρες επιστρέφοντας φέρνουν χρήματα και νέες εικόνες και ιδέες.

Το ταξίδι αποτελεί σταδιακά πηγή πλουτισμού αλλά και πολιτιστικής ανόδου, προετοιμάζοντας το έδαφος για την περίοδο της ακμής του Ζαγορίου, η οποία ορίζεται από τα μέσα του 18^{ου} έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Τα προνόμια της αυτονομίας και αυτοδιοίκησης, και το δικαίωμα να έχουν δικό τους δικαστήριο και να τελούν τα θρησκευτικά τους μυστήρια με κωδωνοκρουσίες, προσφέρουν αίσθημα ελευθερίας και σταθερότητας. Τα χρόνια του Αλή Πασά, οι Ζαγορίσιοι διατηρούν καλές σχέσεις μαζί του και εκείνος σέβεται τα προνόμιά τους, ενώ παράλληλα καταπολεμά αποτελεσματικά το φαινόμενο της ληστείας στην περιοχή. Η αποδημία φέρνει άφθονο πλούτο, ο οποίος αποτυπώνεται στα αρχοντικά, τους δρόμους και τα γεφύρια που χορηγούν οι απόδημοι στις κοινότητες, αλλά και στο επίπεδο μόρφωσης του πληθυσμού. Δίνονται κληροδοτήματα για την παιδεία, η οποία περιλαμβάνει

²² ό.π., Μπαλοδήμου, Μ. (2021). σελ.184-207

²³ Η συνθήκη αυτή διήρκησε μέχρι το τέλος του 17ου αιώνα, οπότε αντικαταστάθηκε με την καταβολή χρηματικού ποσού ως φόρο. ό.π., Χρηστίδης, σελ. 38

²⁴ Στο ίδιο, σελ.35-38

²⁵ ό.π., Λαμπρίδης

²⁶ ό.π., Παπαγεωργίου

²⁷ Το 1678 εκδίδεται αυτοκρατορικό διάταγμα σύμφωνα με το οποίο το Ζαγόρι περιλαμβάνει 60 χωριά. Op.cit., Χρηστίδης, σελ.94

και τα κορίτσια με αρκετά παρθεναγωγεία, και ιδρύονται εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως η Ριζάρειος Αδελφότητα στο Μονοδένδρι και η Πασχάλειος Σχολή στο Καπέσοβο.²⁸

Η κουλτούρα της εποχιακής μετακίνησης είναι ένα πολιτισμικό χαρακτηριστικό, βαθιά ριζωμένο στον Ηπειρωτικό χώρο, και ιδιαίτερα στο Ζαγόρι. Από τον 17^ο μέχρι και τον 19^ο αιώνα, η εποχιακή μετακίνηση δεν αφορούσε μόνο τους κτηνοτρόφους που κινούνταν από τα χειμαδιά προς την υψηλή ζώνη για ξεκαλοκαίριασμα, ή όσους διακινούσαν εμπορεύματα προς τις βαλκανικές ή άλλες περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μετακίνηση παρατηρούταν και από άλλες επαγγελματικές ομάδες, όπως των διαφόρων τεχνητών και καλλιτεχνών, των υλοτόμων, των γιατρών κ.ό.κ., που διασπείρονταν για να ασκήσουν τα επαγγέλματά τους κατά τους θερινούς μήνες και επέστρεφαν στη βάση τους το χειμώνα. Αυτήν την περίοδο ακμής, οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, με τις τοπικές αγορές να ανθούν και με όλες αυτές τις πληθυσμιακές μετακινήσεις, οδήγησαν στον καταμερισμό των εργασιών σε έναν ευρύτερο χώρο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν σύνολα εξειδικευμένα σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, όπως για παράδειγμα τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας, με τα μετακινούμενα μπουλούκια τους. Η ζύμωση που έρχεται ως αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών, προσδίδει στον ορεινό χώρο της Ηπείρου, τα όρια του οποίου απλώνονται πέρα από το Ζαγόρι, μια γεωγραφική, κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική συνέχεια. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δίνεται χώρος για την ενσωμάτωση διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων στο σύνολο, όπως είναι οι Βλάχοι, οι Σαρακατσάνοι και οι Αθίγγανοι, που με τις ιδιαιτερότητές τους προσθέτουν στον πολιτισμικό πλούτο του τόπου. Το Ζαγόρι λοιπόν, αποτέλεσε για αιώνες ένα μοναδικό πολιτισμικό πρότυπο, συγκροτημένο από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, με δικές τους δομές, ήθη και έθιμα, οι οποίες συνυπήρξαν αρμονικά και αναπτύχθηκαν παράλληλα.

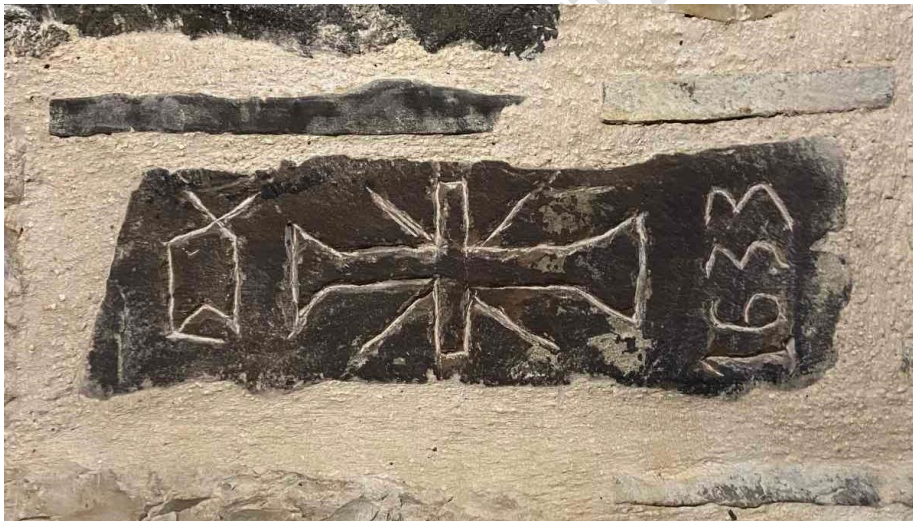
Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα η σταθερότητα και η ευημερία κλονίζονται, η φορολογία αυξάνεται, οι ληστρικές επιδρομές ξαναγίνονται συχνό φαινόμενο και τα περισσότερα από τα προνόμια που απολάμβανε το Ζαγόρι καταργούνται. Η τουρκική παρουσία γίνεται αισθητή με παρεμβάσεις στη διοίκηση και με εχθροπραξίες, ενώ η αποδημία παύει σταδιακά να είναι τόσο προσοδοφόρα. Σε πολλά από τα χωριά παρατηρείται παρακμή, έως και εγκατάλειψη της μόνιμης κατοίκησης, λόγω των δύσκολων συνθηκών και της ανασφάλειας. Η περιοχή του Ζαγορίου απελευθερώθηκε το 1913 κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων και ενώθηκε με το Ελληνικό κράτος. Η εγκατάλειψη των οικισμών από τους μόνιμους κατοίκους και η μετανάστευση στα αστικά κέντρα συνεχίστηκαν, μειώνοντας σημαντικά τον πληθυσμό του Ζαγορίου. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το Ζαγόρι δέχθηκε μεγάλο πλήγμα, καθώς υπήρξε πεδίο διαμαχών και πολλά χωριά κάηκαν από τους Γερμανούς ως αντίποινα

²⁸ ό.π., Χρηστίδης, σελ.130-132

αντιστασιακών ενεργειών των Ελλήνων. Ακόμα μεγαλύτερη ερήμωση σημειώθηκε στη διάρκεια του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, από την οποία έκτοτε δεν έχει σημειωθεί σημαντική ανάκαμψη.

Εικ.11. Λειτουργία στην κατεστραμμένη από τους ναζί εκκλησία των Ασπραγγέλων.
Πηγή: <http://www.zagori.gov.gr/?p=16079>

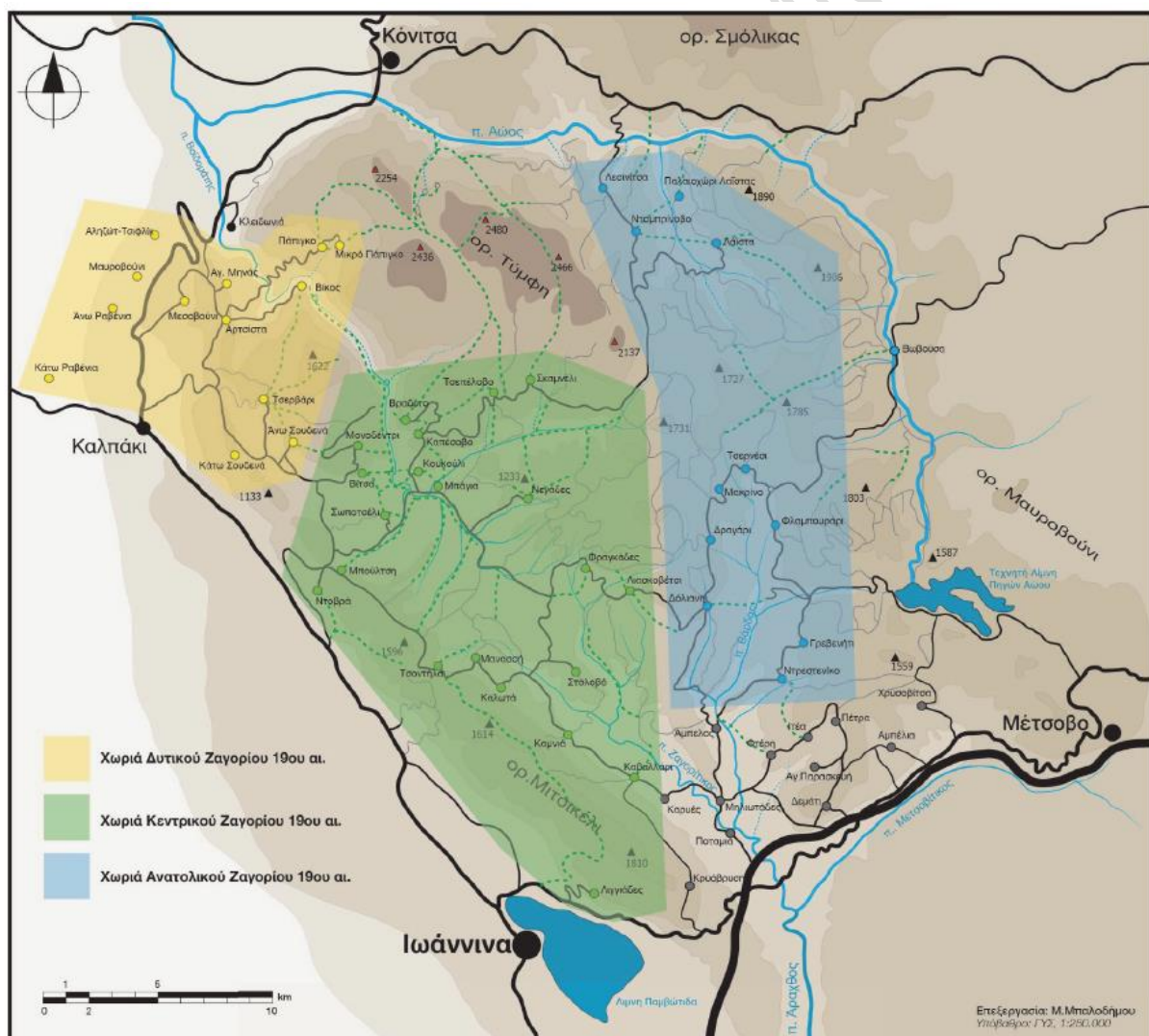
Εικ.12. Επιγραφή χρονολογίας κατασκευής, χαραγμένη σε κατοικία στο Δίλοφο.
Πηγή: αρχείο Μ.Μπαλοδήμου

A.3. Οι οικισμοί του Ζαγορίου

A.3.1. Η δομή των οικισμών

Το κέντρο από το οποίο ξεκινά η ανάπτυξη των οικισμών είναι πάντα το μεσοχώρι, η πλατεία του χωριού με ένα μεγάλο πλάτανο. Κοντά στο μεσοχώρι απαντώνται συνήθως τα κοινόχρηστα κτίσματα: το σχολείο, η εκκλησία, το καφενείο και η βρύση, και εκεί πραγματοποιούνταν οι κοινωνικές

συγκεντρώσεις και οι εμπορικές συναλλαγές των κατοίκων. Γύρω από το μεσοχώρι, εναρμονισμένοι με την κλίση του εδάφους και τα κριτήρια προσανατολισμού και θέας, είναι χτισμένοι οι μαχαλάδες. Η δόμηση είναι πυκνότερη στο κέντρο των οικισμών και αραιώνει προς τα έξω. Περιφερειακά κάθε οικισμού υπήρχαν τα καταλύματα των αθίγγανων, και έξω από τα όριά του, οι εγκαταστάσεις των Σαρακατσάνων. Το δίκτυο των καλντεριμιών στο εσωτερικό των οικισμών έχει αφετηρία το μεσοχώρι και απλώνεται στους μαχαλάδες αποτελώντας ενδιαφέρον στοιχείο του χώρου, καθώς το πλάτος των δρόμων αλλάζει συχνά, πλαταίνοντας σε διασταυρώσεις, και ο τρόπος δομής του καλντεριμιού προσαρμόζεται στην κλίση και τη χρήση του δρόμου. Ενδιαφέρουσες διαμορφώσεις παρατηρούνται στα σημεία ένωσης των μονοπατιών με τις εισόδους των σπιτιών, με πλατώματα, πεζούλες και αναβαθμούς να τονίζουν την μοναδική ένωση του ιδιωτικού με το δημόσιο χώρο. Σημειώνεται τέλος, ότι λόγω της δυναμικής ανάπτυξης των οικισμών, με τις μετακινήσεις οικογενειών ή και ολόκληρων οικισμών σε άλλους γειτονικούς τους, σε πολλές περιπτώσεις το μεσοχώρι δεν βρίσκεται πλέον στο κέντρο του χωριού.

Εικ.13. Ο γεωγραφικός διαχωρισμός του Ζαγορίου σε Ανατολικό, Κεντρικό και Δυτικό Ζαγόρι.

Πηγή: Μπαλοδήμου, Μ. (2021), σελ.163.

Εικ.14. Το Δίκορφο από μακριά. Η ένταξη των οικισμών στο περιβάλλον τους είναι μοναδική.

Εικ.15. Εικόνα από τη διαμόρφωση του δημόσιου χώρου στο Κουκούλι.

Εικ.16. Ένα σοκάκι στο Βραδέτο.

Εικ.17. Πλατεία με θέα στη Βίτσα.

Εικ.18. Άποψη του δημόσιου χώρου στο Μονοδένδρι.

A.3.2. Το Ζαγορίσιο σπίτι

Η τυπολογική εξέλιξη των ζαγορίσιων σπιτιών είναι ένα ζήτημα που έχει αναλυθεί εκτενώς από τον Χρηστίδη Β. (2004) και από τη Σταματοπούλου Χ. (1988), επομένως η παρούσα εργασία περιορίζεται στην περιγραφή της βασικής δομής του σπιτιού, η οποία χαρακτηρίζει τον τρόπο ζωής στο Ζαγόρι. Κοινό χαρακτηριστικό των κατοικιών στο Ζαγόρι, είναι η προσαρμογή στην κλίση του εδάφους και το φυσικό τοπίο, η ομοιογένεια της κλίμακας και των υλικών δόμησης και η λιτότητα των μορφών, όπως επίσης και το γεγονός ότι είναι κτισμένα με σκοπό την προστασία από εξωτερικούς παράγοντες, όπως οι ληστρικές επιδρομές και, κυρίως, οι καιρικές συνθήκες.²⁹ Τα σπίτια στο κεντρικό Ζαγόρι έχουν απλή κάτοψη, με σαφώς διαχωρισμένους τους χώρους σε σχέση με τη λειτουργία τους. Το ύψος τους περιορίζεται, στις περισσότερες περιπτώσεις, στο ισόγειο και τον πρώτο όροφο. Είναι κτισμένα είτε μέσα σε οικόπεδο με αυλή και ψηλό αυλόγυρο, τον οβροδό, με μοναδική συνήθως πρόσβαση από την επιβλητική στεγασμένη αυλόθυρα, είτε σε σειρά με μεσοτοιχίες και, συχνά, με κοινές στέγες.

Αυτή η διαφοροποίηση διακρίνεται ανά μαχαλάδες, και προσδιορίζει την οικονομική ευμάρεια των ιδιοκτητών. Τα αρχοντικά είναι κατά κανόνα κτισμένα σε μεγαλύτερα οικόπεδα, συχνά κοντά στο μεσοχώρι, και προστατεύονται από ψηλό οβροδό (2-2,5μ.). Η αυλόθυρά τους αποτελεί αυτόνομο κτίσμα από προσεγγισμένη λιθοδομή, στεγασμένο με δίριχτη ή τετράριχτη ξύλινη στέγη με επικάλυψη από σχιστόπλακες. Η έκταση της αυλής δεν είναι μεγάλη, είναι όμως πλακοστρωμένη και χωρισμένη σε επίπεδα, εάν το απαιτεί η μορφολογία του εδάφους. Από την αυλή δίνεται πρόσβαση στο κυρίως σπίτι και στα βοηθητικά ισόγεια κτίσματα που συνήθως εξυπηρετούσαν τις χρήσεις του μαγειριού, της αποθήκης και της τουαλέτας. Η χωροθέτηση της κατοικίας και των βοηθητικών κτισμάτων εξαρτάται από τις ιδιαιτερότητες του οικοπέδου, την κλίση του εδάφους, τον προσανατολισμό και τη σχέση του με το δίκτυο των καλντεριμιών. Στους πιο φτωχικούς μαχαλάδες, όπου τα σπίτια είναι κτισμένα εν σειρά, η πρόσβαση στην κατοικία γίνεται απ' ευθείας από το δρόμο με στιβαρή ξύλινη πόρτα που οδηγεί στο εσωτερικό του σπιτιού, ή σε ημιυπαίθριο στεγασμένο χώρο, ενώ αυλή είτε δεν υπάρχει, είτε περιορίζεται σε ένα μικρό εσωτερικό άνοιγμα μεταξύ των βοηθητικών κτισμάτων.

²⁹Μπαλοδήμου, Μ. (2013) 'Δίλοφο Κεντρικού Ζαγορίου. Ο οικισμός, η αρχιτεκτονική του και η εξέλιξή του', στο Δ. Καλιαμπάκος (επ.) Πρακτικά Ημερίδας στα Άνω Πεδινά, Η συμβολή του ΕΜΠ στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Ζαγορίου, Βιβλιοθήκη του Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας, Ε.Μ.Π.:8

Εικ.19&20. Δίλοφο: Αριστερά, το Αρχοντικό Μιχαηλίδη με πλακοστρωμένη αυλή και επιβλητική είσοδο. Δεξιά, μαχαλάς με τα σπίτια κτισμένα εν σειρά, κάποια από τα οποία έχουν κοινή στέγη.

Εικ.21&22&23. Αυλόθυρες στο Δίλοφο, τη Βίτσα και τους Νεγάδες.

Στο εσωτερικό του σπιτιού, η κατανομή και η λειτουργία των χώρων είναι όμοια στα αρχοντικά και στα πιο λαϊκά σπίτια, με τη διαφορά ότι στα αρχοντικά παρατηρούνται πιο ευρύχωρα και πολυτελή δωμάτια. Στο ισόγειο του σπιτιού υπάρχει πάντα το χαγιάτι, ο χώρος εισόδου και κατανομής της κίνησης μέσα στο σπίτι, καθώς από εκεί μπαίνει κανείς στους βοηθητικούς χώρους του ισογείου (κελάρια, αχούρια, μπίμτσα) ή ανεβαίνει τη σκάλα προς την κρεβάτα, τον χώρο υποδοχής του ορόφου. Από εκεί δίνεται πρόσβαση στα δωμάτια διαμονής της οικογένειας και υποδοχής επισκεπτών, (μαντζάτο, νοντάς) τα οποία διακρίνονται σε χειμερινά και θερινά, ανάλογα με τον προσανατολισμό, τα ανοίγματα και τη διακόσμησή τους.

Εικ.24. Η κρεβάτα του αρχοντικού Μιχαηλίδη, στο Δίλοφο.

Εικ.25. Ξυλόγλυπτη διακόσμηση οροφής στο αρχοντικό Ιωαννίδη στο Τσεπέλοβο.

Α.3.3. Η οικοδομική τέχνη

Το σύνολο των κτισμάτων και των υποδομών του Ζαγορίσιου χώρου είναι κτισμένο με πέτρα και ξύλο. Τα βασικά πετρώματα που απαντώνται ως δομικά υλικά στο Ζαγόρι είναι ο ανοιχτόχρωμος ασβεστόλιθος και ο γρανιτοειδής σκούρος γκρι λίθος. Οι λιθοδομές έχουν πάχος 60-70 εκατοστά, και ξυλοδεσιές από δρύινα πελεκητά καδρόνια, οι οποίες καταλαμβάνουν όλο το πάχος του τοίχου, και στην εξωτερική πλευρά προστατεύονται από σειρά μικρότερων, συχνά σκούρων, λίθων, που τονίζουν το δομικό αυτό στοιχείο και κοσμούν την όψη. Ο κύριος τρόπος κατεργασίας και δομής των λίθων στις κατασκευές κατοικιών και άλλων κοσμικών κτισμάτων, είναι το ψευδοϊσόδομο σύστημα, με ημιλαξευτούς λίθους και πολύ μικρούς αρμούς με ελάχιστο κονίαμα από λάσπη και κομμάτια άχυρο. Οι λιθοδομές δεν επιχρίονται εξωτερικά, ωστόσο στο εσωτερικό οι χώροι είναι σχεδόν πάντα καλυμμένοι με επίχρισμα από ασβέστη και γιδότριχες, οι οποίες λειτουργούν ως σπλισμός.³⁰

Εικ.26. Κατοικία στους Νεγάδες: Λιθοδομή με ελάχιστο κονίαμα και εμφανές σύστημα ξυλοδεσιών, στο οποίο εντάσσονται τα πλαίσια των παραθύρων.

Εικ.27. Κατοικία στο Κουκούλι: Οι ξυλοδεσιές ζώνουν περιμετρικά το κτίσμα, με προσεγγμένες ενώσεις στις γωνίες, και διαμορφώνουν τα πρέκια των ανοιγμάτων. Λίθινα φουρούσια φέρουν την προεξοχή της στέγης, η οποία καλύπτεται με σχιστόπλακες.

Τα ανοίγματα έχουν πρέκια ξύλινα ή λίθινα, πάνω από τα οποία συχνά υπάρχει ανακουφιστικό τόξο που αναλαμβάνει τα φορτία της υπερκείμενης λιθοδομής και διακοσμεί την όψη του κτηρίου. Οι στέγες είναι κατά κανόνα τετράριχτες, με κλίση 30-40% και ακολουθούν αυστηρά το περίγραμμα της κάτοψης, με μικρή προεξοχή που στηρίζεται σε ξύλινα ή λίθινα φουρούσια, ανάλογα με την ποιότητα της κατασκευής. Για τις επιστεγάσεις προτιμάται η σκούρα σχιστόπλακα, λόγω μικρότερου βάρους και μεγαλύτερης αντοχής σε θερμοκρασιακές μεταβολές.³¹ Στο εσωτερικό των σπιτιών γίνεται εκτενής χρήση ξύλου, με το οποίο είναι κατασκευασμένα τα πατώματα, οι οροφές, οι εσωτερικοί διαχωριστικοί τοίχοι, τα κουφώματα, οι σκάλες και τα στοιχεία σταθερής και κινητής επίπλωσης. Τα ξύλινα παράθυρα, ενώ τα πρώτα χρόνια ήταν μικρά, χωρίς τζαμλίκια, και έκλειναν με δίφυλλα ξύλινα

³⁰ ό.π., Μπαλοδήμου, Μ. (2013)

³¹ Στο ίδιο, σελ.243-246

«κανάτια» (παντζούρια), εξελίχθηκαν αρκετά. Έτσι, φτάνουμε την περίοδο της ακμής του Ζαγορίου να συναντάμε μεγάλα προσεγμένα ξύλινα κουφώματα με τζαμλίκια, καΐτια και εσωτερικά σκούρα. Οι σκάλες που οδηγούν από το χαγιάτι στην κρεβάτα είναι ξύλινες, με πέτρινα τα πρώτα σκαλοπάτια, και έχουν ξύλινο κιγκλίδωμα.

A.3.4. Αξιολόγηση του δομημένου περιβάλλοντος

Έχοντας αναγνωρίσει τη φυσιογνωμία, την ιστορία και τα δομικά στοιχεία του τόπου, είναι εμφανές ότι το σύμπλεγμα των παραδοσιακών οικισμών του Ζαγορίου και το φυσικό περιβάλλον τους αποτελούν πολύ σημαντικούς μάρτυρες της ηπειρώτικης ιστορίας και παράδοσης, και περιλαμβάνουν εξαιρετικά δείγματα της τοπικής οικοδομικής τέχνης. Προκειμένου να υπάρξει ανάπτυξη της περιοχής με όρους αειφορίας, είναι απαραίτητη η προστασία, η διατήρηση και η ανάδειξη του δομημένου και του φυσικού περιβάλλοντος του Ζαγορίου. Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς δεν αφορά μόνο τη διατήρηση των κελυφών των κτισμάτων, αλλά είναι μια πράξη που ενισχύει την κοινωνική συνοχή, θυμίζοντας και τιμώντας τον τρόπο ζωής των ανθρώπων που πέρασαν από τον τόπο και τη σοφία που κρύβει η ιστορία του.

Εικ.28. Το Δίλοφο, όπως φαίνεται από το καμπαναριό της εκκλησίας.

B. Το Ζαγόρι από τα μέσα του 20ού αιώνα έως σήμερα

B.1. Κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά

Οι αλλαγές στις διοικητικές διαιρέσεις, τις παραγωγικές σχέσεις και τα δημογραφικά στοιχεία της περιοχής έχουν διακόψει την κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική συνοχή του ορεινού συνόλου της Ηπείρου, όπως αυτές υπήρχαν πριν από τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Ζαγόρι έχει χάσει το μεγαλύτερο μέρος του παραγωγικού του πληθυσμού, και τις σχέσεις του με τις αγορές που του έδιναν ζωή, καθώς και αυτές έχουν μεταβληθεί σε μικρά ή μεγάλα αστικά κέντρα με διαφορετικό, πλέον, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο. Η εποχιακή μετακίνηση των πληθυσμών έχει αντικατασταθεί με την περιοδική επίσκεψη των χωριανών στον τόπο καταγωγής τους ή την εποχιακή επίσκεψη τουριστών.

Σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 2011, ο Καλλικρατικός Δήμος Ζαγορίου με έδρα τους Ασπραγγέλους, ο οποίος περιλαμβάνει τις Δημοτικές Ενότητες Ανατολικού Ζαγορίου, Βοβούσης, Κεντρικού Ζαγορίου, Παπίγκου και Τύμφης, είχε μόνιμο πληθυσμό που έφτανε τους 3.724 κατοίκους.³² Τα προσωρινά αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού του 2021 μας δείχνουν ότι ο πληθυσμός της Περιφερειακής Ενότητας Ιωαννίνων μειώθηκε κατά 4,7% την τελευταία δεκαετία, και ο Δήμος Ζαγορίου μετρά πλέον 3.384 κατοίκους.³³ Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι στην απογραφή του 2001 ο συνολικός πληθυσμός ανερχόταν στους 6.032 κατοίκους και έχει επομένως σχεδόν υποδιπλασιαστεί την τελευταία εικοσαετία, ενώ ο Ι.Λαμπρίδης στα Ζαγοριακά, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μετρά στα 46 Ζαγοροχώρια περίπου 27.500 ψυχές. Η σταδιακή μείωση του πληθυσμού της περιοχής συνοδεύεται από τη γήρανση των εναπομεινάντων κατοίκων, γεγονός που έχει άμεση επίπτωση στην παραγωγικότητα και την οικονομία του Ζαγορίου.

Οι κυριότερες οικονομικές δραστηριότητες που απαντώνται στο Ζαγόρι σχετίζονται με την κτηνοτροφία, τη γεωργία και τον τουρισμό. Σύμφωνα με την καταγραφή που πραγματοποίησε η αναπτυξιακή εταιρεία «ΗΠΕΙΡΟΣ» σχετικά με την τοπική οικονομία, το Ανατολικό Ζαγόρι διαθέτει περισσότερες καλλιεργήσιμες και δασικές εκτάσεις που αξιοποιούνται σε σύγκριση με το Κεντρικό και το Δυτικό. Ταυτόχρονα διαθέτει πολύ λιγότερες υπηρεσίες τουρισμού. Στο Δυτικό Ζαγόρι (δημοτική ενότητα Παπίγκου) φαίνεται πως η οικονομία εστιάζεται στον τουρισμό, ενώ το Κεντρικό Ζαγόρι εμφανίζει μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων.³⁴ Παρατηρείται ότι οι οικισμοί που παρουσιάζουν

³². (2022). Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανακτήθηκε 6 Σεπτεμβρίου, 2022, από <https://www.statistics.gr/el/2011-census-pop-hous>.

³³. (2022). Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανακτήθηκε 6 Σεπτεμβρίου, 2022, από https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Census2022_GR.pdf.

³⁴ Τάσιου, Χ. (2012). *Μελέτη των μεταβολών των χρήσεων γης στο Ζαγόρι Ιωαννίνων*. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Δ.Π.Μ.Σ. Περιβάλλον και Ανάπτυξη, 2η κατεύθυνση σπουδών: Περιβάλλον και Ανάπτυξη Ορεινών Περιοχών, Αθήνα. σελ.47

μεγαλύτερη δραστηριότητα στον πρωτογενή τομέα διατηρούν περισσότερους μόνιμους κατοίκους. Η σοβαρή έλλειψη δραστηριοτήτων μεταποίησης και παροχής υπηρεσιών είναι ιδιαίτερα εμφανής, και συνδέεται άμεσα με το δημογραφικό πρόβλημα της περιοχής. Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί, ότι δεν υπάρχουν επικαιροποιημένα στοιχεία για τις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων του Ζαγορίου, κάτι που δυσκολεύει την αξιολόγηση και την άντληση ουσιαστικών συμπερασμάτων για τον τομέα αυτόν. Από παρατήρηση και προφορικές μαρτυρίες των κατοίκων, το έτος 2021, η γεωργία δεν αποτελεί κυρίαρχη δραστηριότητα, αλλά περιορίζεται στην κάλυψη προσωπικών αναγκών των κατοίκων. Η κτηνοτροφία είναι σποραδική και όχι οργανωμένη, και αφορά κυρίως τα βοοειδή, ενώ τα αιγοπρόβατα, που παραδοσιακά είχαν μεγαλύτερη παραγωγή, εκλείπουν. Αντίθετα, ένας ανερχόμενος κλάδος απασχόλησης φαίνεται να είναι η μελισσοκομία, ενώ φαίνεται να υπάρχει ενδιαφέρον και για δραστηριότητες που αποτελούν μέρος της άυλης κληρονομιάς του τόπου, όπως η υφαντική, η παρασκευή γλυκών του κουταλιού, και οι φημισμένες παραδοσιακές πίτες και τα βότανα του τόπου.

Καθώς οι λοιπές δραστηριότητες έχουν πολύ μικρή ανάπτυξη, το κύριο βάρος της οικονομίας της περιοχής πέφτει στον τουρισμό. Η ομορφιά του φυσικού τοπίου και των παραδοσιακών οικισμών που εντάσσονται σε αυτό, αποτελούν ισχυρούς πόλους έλξης επισκεπτών από όλη την Ελλάδα και από το εξωτερικό. Το γεγονός αυτό δίνει αναπτυξιακές ευκαιρίες για διαφόρων ειδών επιχειρήσεις: Ξενώνες και ξενοδοχειακές μονάδες μικρής κλίμακας, επιχειρήσεις που προσφέρουν εμπειρίες στη φύση, όπως rafting, ιππασία, πεζοπορία και ποδηλασία, εστιατόρια και καφέ, καταστήματα που προσφέρουν τοπικά παραδοσιακά προϊόντα κ.ό.κ.. Ο τουρισμός, εάν αξιοποιηθεί σωστά, έτσι ώστε να μην επιβαρύνει το παραδοσιακό περιβάλλον των οικισμών και να μην βλάπτει το φυσικό περιβάλλον, μπορεί να δώσει μεγάλη οικονομική ώθηση στην περιοχή. Ωστόσο, όπως έχουν αποδείξει άλλα παραδείγματα τουριστικά ανεπτυγμένων περιοχών στη χώρα μας, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή ως προς το μέτρο της τουριστικής ανάπτυξης, έτσι ώστε να μην λειτουργήσει σε βάρος των υπόλοιπων δραστηριοτήτων και της μόνιμης κατοικίας, και να μην μετατραπεί η ουσία του τόπου σε τουριστικό προϊόν προς εκμετάλλευση.

B.2. Υποδομές

Ο Δήμος Ζαγορίου, όπως έχει διαμορφωθεί μετά τη συνένωση των Δήμων Κεντρικού και Ανατολικού Ζαγορίου, Τύμφης, και των Δημοτικών Ενοτήτων Βοβούσης και Πατίγκου, καλύπτει έκταση σχεδόν 100 τετραγωνικών χιλιομέτρων, με τους 46 οικισμούς διάσπαρτους μέσα σε αυτήν. Η διαχείριση του αραιοκατοικημένου αυτού συνόλου, από άποψη υποδομών και αναπτυξιακών έργων, αποτελεί πρόκληση, την οποία καλείται να αντιμετωπίσει η δημοτική αρχή. Σημειώνουμε εδώ ότι ο Δήμος Ζαγορίου είναι αρκετά υποστελεχωμένος και έχει σοβαρές ελλείψεις σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, εξοπλισμό και κεφάλαια για τη διαχείριση του συνόλου των Ζαγοροχωριών. Το παρόν

κεφάλαιο βασίζεται στην λεπτομερή καταγραφή και αξιολόγηση της κατάστασης που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διαμόρφωσης του Επιχειρησιακού Προγράμματος του Δήμου Ζαγορίου 2012-2014, και σε προσωπική επιτόπια έρευνα με εστίαση στους οικισμούς του Κεντρικού Ζαγορίου, που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2021 με την βοήθεια και την καθοδήγηση της Μ.Μπαλοδήμου.

B.2.1. Τεχνικές υποδομές

Οδικό δίκτυο και μετακινήσεις:

Η πρόσβαση στο Ζαγόρι έχει διευκολυνθεί κατά πολύ μετά τη διάνοιξη της Εγνατίας και της Ιονίας Οδού, φέρνοντας το Ζαγόρι πιο κοντά στα μεγάλα αστικά κέντρα. Το τοπικό οδικό δίκτυο, που συνδέει τα Ζαγοροχώρια μεταξύ τους αλλά και με τα κοντινά τους κέντρα και κυρίως με τα Ιωάννινα, βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση και εξακολουθούν να συμβαίνουν ασφαλτοστρώσεις και διαπλατύνσεις σε επικίνδυνα σημεία. Χρήζει ωστόσο συνεχούς συντήρησης και βελτίωσης, λόγω των επικίνδυνων κλίσεων και στροφών, και λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών τους χειμερινούς μήνες, που προκαλούν φθορές στο οδόστρωμα. Η μετακίνηση των κατοίκων του Δήμου Ζαγορίου είναι προβληματική, καθώς βασίζεται σχεδόν εξ' ολοκλήρου στο ιδιωτικό όχημα. Η αστική συγκοινωνία, που θα ένωνε τα χωριά και θα εξυπηρετούσε αυθημερόν επισκέψεις από και προς τα Ιωάννινα απουσιάζει, κάνοντας αδύνατο, για τους κάτοικους χωρίς ιδιωτικό όχημα να έχουν πρόσβαση σε αγορές, υπηρεσίες και δραστηριότητες που βρίσκονται στην πόλη. Αυτή η εξάρτηση από το ιδιωτικό όχημα αποτελεί επιπλέον πρόβλημα τις περιόδους που υπάρχει μεγάλη επισκεψιμότητα στην περιοχή, καθώς σε πολλούς οικισμούς παρατηρείται ανεπάρκεια στη διαχείριση της στάθμευσης και της κίνησης των οχημάτων. Κυρίως, προβλήματα δημιουργούνται σε οικισμούς στους οποίους επιτρέπεται στα οχήματα να εισέλθουν, όπως το Τσεπέλοβο, στο οποίο παρατηρούνται αυτοκίνητα να περνούν και να σταθμεύουν πάνω στην κεντρική πλατεία του χωριού και στα στενά δρομάκια, δημιουργώντας όχληση. Δίκτυα ύδρευσης – αποχέτευσης – Διαχείριση απορριμμάτων:

Την τελευταία δεκαετία φαίνεται να γίνονται προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό των δικτύων υποδομών που αφορούν την ύδρευση, την αποχέτευση και τη διαχείριση των απορριμμάτων στο Δήμο Ζαγορίου. Συγκεκριμένα, το έργο της αναβάθμισης του δικτύου ύδρευσης έχει ενταχθεί στο πρόγραμμα «Αντώνης Τρίτσης», με στόχο τη συμπλήρωση των απαραίτητων υποδομών για τον έλεγχο και τη διαχείριση της ύδρευσης στην περιοχή³⁵, ενώ ανά διαστήματα συμβαίνουν ορισμένες τοπικές

³⁵ . (3 Μαρτίου, 2022). epiruspost.gr. Ανακτήθηκε 14 Σεπτεμβρίου, 2022, από <https://www.epiruspost.gr/106-ekat-gia-anavathmisi-ton-diktyon-ydre/>.

βελτιώσεις στο δίκτυο. Τα έργα βελτίωσης των υποδομών ύδρευσης του Δήμου Ζαγορίου είναι απαραίτητα, λόγω της παλαιότητας πολλών τμημάτων του δικτύου και των φθορών που δημιουργούνται από τις θερμοκρασιακές μεταβολές και τον παγετό των χειμερινών μηνών. Επιπλέον, η δυσανάλογη ζήτηση για νερό τους θερινούς μήνες, λόγω μεγάλης επισκεψιμότητας και χρήσης της δεύτερης κατοικίας, δημιουργεί ζήτημα σε πολλούς οικισμούς, καθώς δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές για την υποστήριξη των περιόδων αιχμής.

Ένα βασικό πρόβλημα που δεν έχει αντιμετωπισθεί ακόμα είναι η απουσία αποχετευτικού συστήματος και η αποκλειστική διαχείριση των λυμάτων με οικιακούς απορροφητικούς βόθρους. Αυτή η έλλειψη επιφέρει δυσμενείς συνέπειες, όπως είναι η μόλυνση του υπεδάφους και η ανεπάρκεια των βόθρων τις περιόδους που οι οικισμοί έχουν μεγάλη επισκεψιμότητα. Σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2012-2014³⁶, η κατασκευή αποχετευτικού δικτύου και βιολογικού καθαρισμού αποτελεί βασικό στόχο που θα δρομολογηθεί, ενώ ο πρώτος βιολογικός καθαρισμός που ξεκίνησε να κατασκευάζεται είναι στο Πάπιγκο.

Μία θετική εξέλιξη είναι η πλατφόρμα έξυπνης πόλης που στήνεται για το Δήμο Ζαγορίου, μέσω της οποίας μπορεί να διευκολυνθεί η ορθολογική διαχείριση ορισμένων τομέων παροχής υπηρεσιών από τον Δήμο, όπως η διαχείριση απορριμμάτων, οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες προς τους δημότες και η διαχείριση του δικτύου πόσιμου ύδατος. Στο πλαίσιο αυτής της δράσης, τοποθετήθηκε σε ορισμένα σημεία συγκέντρωσης πληθυσμού εξοπλισμός για την ελεύθερη πρόσβαση των δημοτών και των επισκεπτών σε ασύρματο δίκτυο. Η εφαρμογή έχει σήμερα περιορισμένο αντικείμενο που εστιάζει κυρίως στη διαχείριση των απορριμμάτων.³⁷ Ωστόσο είναι ένα σημαντικό βήμα που μπορεί να εξελιχθεί σε ένα πολυεργαλείο πληροφόρησης που θα διευκολύνει σημαντικά την καθημερινότητα των κατοίκων και θα άρει ορισμένα από τα προβλήματα διαχείρισης που δημιουργούνται από τη μεγάλη έκταση και την αραιή κατοίκηση του Δήμου Ζαγορίου.

B.2.2. Κοινωνικές υποδομές

Οι υποδομές δημόσιας υγείας, κοινωνικής μέριμνας και πολιτισμού στο Ζαγόρι είναι ελάχιστες, κάτι που αντικατοπτρίζει το δημογραφικό πρόβλημα της περιοχής. Στο σύνολο των 46 οικισμών λειτουργούν έξι περιφερειακά ιατρεία και κανένα κέντρο υγείας, ενώ η βοήθεια στο σπίτι λειτουργεί με μικρό αριθμό προσωπικού. Δεδομένου ότι η αποστάσεις των οικισμών από τα Ιωάννινα είναι

³⁶ Ελλάδα. Ελληνική Δημοκρατία, Νομός Ιωαννίνων, Δήμος Ζαγορίου. (2011, Δεκέμβριος 27). Έγκριση Επιχειρησιακού προγράμματος Δήμου Ζαγορίου 2012-2014 Β'φάση. Ασπράγγελοι: [χ.ε.].

³⁷ Ο διαδικτυακός τόπος της πλατφόρμας Έξυπνης Πόλης για το Ζαγόρι: <https://zagori.smartiscity.gr/>

υπολογίσιμες και δεν υπάρχουν δημόσιες συγκοινωνίες, η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας είναι πολύ προβληματική για τους κατοίκους και τους επισκέπτες του Ζαγορίου. Τα φαρμακεία επίσης εκλείπουν από την περιοχή, καθώς υπάρχει ένα στους Ασπραγγέλους και ένα στο Καλπάκι.

Τα σχολεία του Ζαγορίου τίθενται σε αναστολή λειτουργίας το ένα μετά το άλλο, εφόσον δεν υπάρχουν μαθητές. Σήμερα λειτουργεί νηπιαγωγείο και δημοτικό σχολείο στο Πάπιγκο και στους Μηλιωτάδες, με λιγότερους από δέκα μαθητές ανά σχολείο. Τα γυμνάσια και τα λύκεια έχουν σταματήσει προ πολλού να λειτουργούν.

Εικ.29. Το δημοτικό σχολείο και νηπιαγωγείο Τσεπελόβου έχει αναστείλει τη λειτουργία του, όπως πολλά άλλα σχολεία της περιοχής.

Τα καταστήματα πρώτων ειδών και τα πρατήρια καυσίμων είναι επίσης ελάχιστα και εξυπηρετούν πολύ μεγάλες περιοχές. Παίρνοντας το Κεντρικό Ζαγόρι ως παράδειγμα, το καλοκαίρι του 2021 για την εξυπηρέτηση της ευρύτερης περιοχής υπήρχε ένα πρατήριο καυσίμων, ένα φαρμακείο και ένα περιφερειακό ιατρείο στους Ασπραγγέλους και ένα παντοπωλείο στους Κήπους. Συνολικά στο Ζαγόρι λειτουργούν δύο Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών, ένα στο Πάπιγκο και ένα στο Τσεπέλοβο, και υπάρχουν ATM στο Πάπιγκο και το Μονοδένδρι. Είναι προφανές ότι η απώλεια καταστημάτων πρώτων ειδών και λοιπών εξυπηρετήσεων αντικατοπτρίζει την ελάχιστη ζήτηση που υπάρχει μέσα στο χρόνο, και το γεγονός ότι οι μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής έχουν συμβιβαστεί με την εξυπηρέτηση των βασικών αναγκών τους από τα Ιωάννινα.

Πολιτισμός - Αναψυχή

Στο Δήμο Ζαγορίου λειτουργούν πολλοί πολιτιστικοί σύλλογοι με πλούσιο περιεχόμενο και δράσεις, λόγω των πολλών παραδόσεων και εθίμων. Πολιτιστική δράση εντοπίζεται και στα μουσεία, τις βιβλιοθήκες, τους εκθεσιακούς χώρους και τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής. Επιγραμματικά αναφέρονται: Το Λαογραφικό Μουσείο Αγάπιου Τόλη στους Κήπους, το Μουσείο Παραδοσιακών Επαγγελμάτων Ελαφότοπου, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Λαζαρίδη στο Κουκούλι, το Μουσείο Φωτογραφίας των προγόνων «ΖΑΓΟΡΙΣΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ» του Πέτρου Φραγκούλη στο Τσεπέλοβο, το Ριζάρειο Εκθεσιακό Κέντρο στο Μονοδένδρι, η Πασχάλειος Σχολή στο Καπέσοβο, η Βιβλιοθήκη Αναγνωστόπουλου στο Μεγάλο Πάπιγκο και η Σαρακατσάνικη Στάνη, με το υπαίθριο μουσείο της στο Γυφτόκαμπο. Επίσης λειτουργούν τρία Κέντρα Ενημέρωσης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου, και στο Κεντρικό Ζαγόρι υπάρχει το Υπαίθριο Θέατρο Μονοδενδρίου «Άγγελος Κίτσος» με χωρητικότητα 2000 θέσεων. Υπάρχουν επτά αθλητικοί φορείς και σωματεία και είκοσι γήπεδα. Σε αρκετούς οικισμούς λειτουργούν καφέ και εστιατόρια, τα οποία δουλεύουν κυρίως με επισκέπτες.

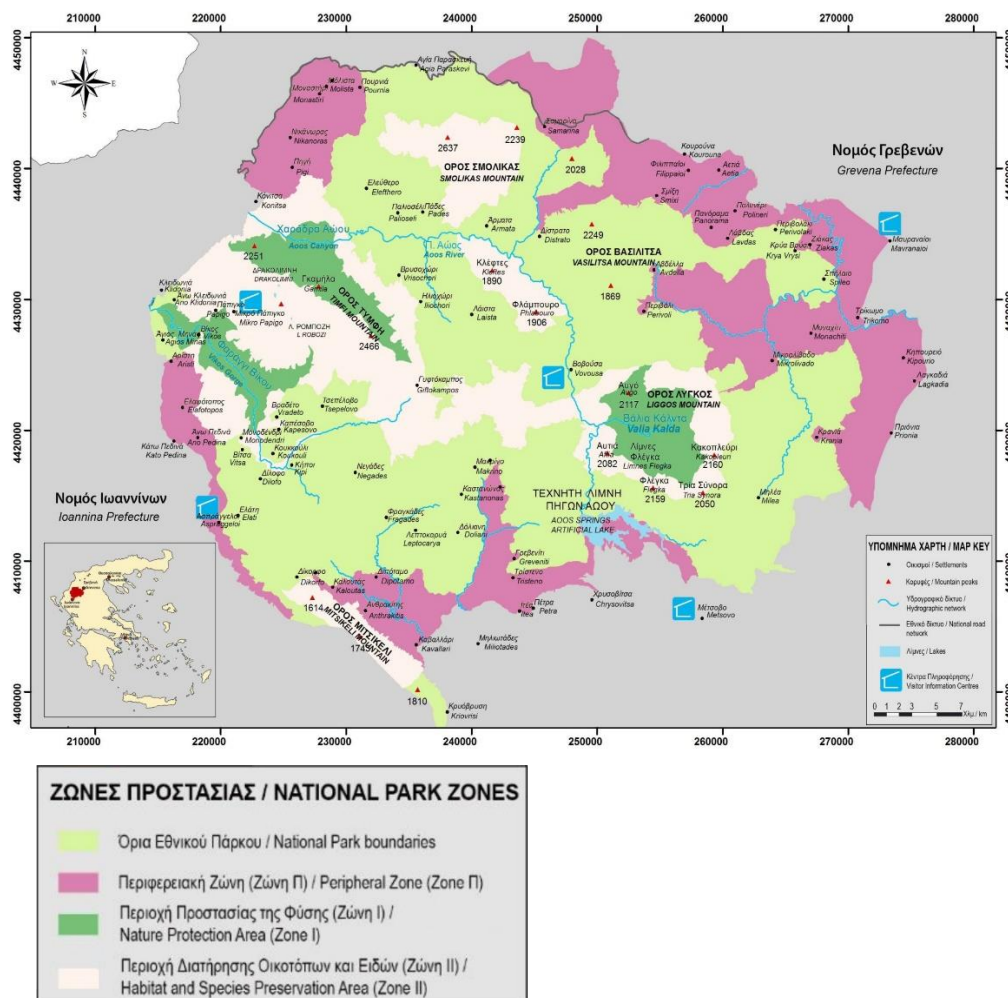
Εικ.30. Αποκατάσταση της στέγης στην Πασχάλειο Σχολή στο Καπέσοβο.

Εικ.31. Το Ριζάρειο Εκθεσιακό Κέντρο στο Μονοδένδρι, φιλοξενεί συχνά ενδιαφέρουσες εκθέσεις.

B.3. Θεσμικό πλαίσιο προστασίας

B.3.1. Προστασία του Φυσικού Περιβάλλοντος

Το 1973, με το ΦΕΚ 198 Α 1973 οριοθετείται η περιοχή που χαρακτηρίζεται ως Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου, με αιτιολογία το φυσικό κάλλος, το επιστημονικό ενδιαφέρον και την ιδιαίτερη σύνθεση χλωρίδας και πανίδας που απαντάται εκεί. Τονίζεται πως η προστασία και η διατήρηση των χαρακτηριστικών αυτών είναι σημαντική για την αισθητική, ψυχική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, και ενθαρρύνεται επιστημονική έρευνα. Αργότερα, με το ΦΕΚ 639 Δ 2005, ο Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου, ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου (Βάλια Κάλντα) και η ευρύτερη περιοχή γύρω από αυτούς, στην οποία εντάσσονται έντεκα περιοχές NATURA 2000, ενοποιούνται υπό τη σκέπη του όρου Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου, προκειμένου να εφαρμοστεί ενιαία πολιτική για την προστασία και τη διαχείριση των σπανίων οικοτόπων και των ειδών χλωρίδας και πανίδας που απαντώνται στην συγκεκριμένη περιοχή και να θεσμοθετηθούν οι διαδικασίες και τα μέτρα για την εξασφάλιση της αρμονικής συνύπαρξης ανθρώπου και φύσης στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης.

Εικ.32. Ο διαχωρισμός του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου σε Ζώνες Προστασίας.

Πηγή: <http://pindosnationalpark.gr/wp-content/uploads/2016/01/Βάκκας-Παρουσίαση-DU-LAC.pdf>

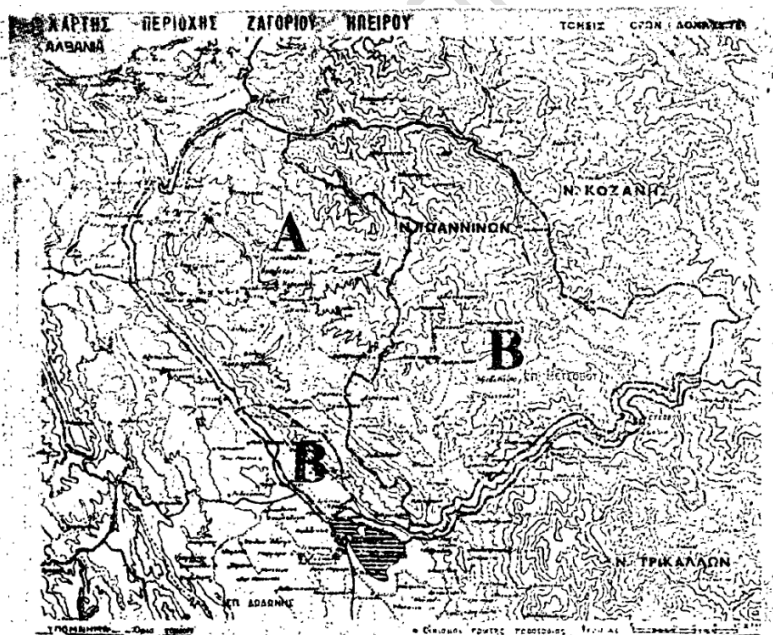
Με το ΦΕΚ του 2005, το Εθνικό Πάρκο χωρίστηκε σε ζώνες προστασίας με διαφορετικά μέτρα και περιορισμούς για την προστασία των οικοσυστημάτων του. Έτσι, υπάρχουν τρεις Περιοχές Προστασίας της Φύσης (πυρήνες – Ζώνες Ι): ο πυρήνας του Εθνικού Δρυμού Πίνδου (Βάλια Κάλντα), το φαράγγι του Βίκου και η χαράδρα του Αώου, όπου η προστασία είναι αυστηρότερη, με στόχο τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος και των έμβιων στοιχείων του, με τις ελάχιστες ανθρώπινες παρεμβάσεις. Γύρω από τους πυρήνες, αλλά και σε ορισμένες επιπλέον θέσεις εντός των ορίων του Εθνικού Πάρκου, ορίζονται οι τέσσερις Ζώνες Διατήρησης Οικοτόπων και Ειδών (Ζώνες ΙΙ), στις οποίες εφαρμόζονται αυστηρά μέτρα προστασίας, επιτρέποντας ωστόσο ορισμένες δραστηριότητες, κυρίως παραδοσιακού χαρακτήρα, εργασίες και έρευνες. Η υπόλοιπη έκταση του Εθνικού Πάρκου προστατεύεται ηπιότερα, δίνοντας κατεύθυνση στις ανθρώπινες δραστηριότητες ώστε να διατηρείται η οικολογική ισορροπία και να προωθούνται οι οικοτουριστικές και εκπαιδευτικές δράσεις. Τέλος, για την αποτελεσματικότερη προστασία του Εθνικού Πάρκου ορίστηκαν τέσσερις Περιφερειακές Ζώνες (Ζώνες ΙΙΙ), στις οποίες ασκείται έλεγχος χρήσεων γης, προς αποφυγήν εργασιών που μπορεί να είναι επιβλαβείς για το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Πάρκου, έχοντας στόχο την ήπια και αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής.

Για το Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου, την ευθύνη για την διαχείριση και διοίκηση της Προστατευόμενης Περιοχής είχε ο Φορέας Διαχείρισης των Εθνικών Δρυμών Βίκου-Αώου και Πίνδου ο οποίος ιδρύθηκε το 2002, μέχρι το Δεκέμβριο του 2021, οπότε καταργήθηκαν οι Φορείς Διαχείρισης και ενσωματώθηκαν στον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α.) (ΦΕΚ 6191/23.12.2021). Η απόφαση της κυβέρνησης για την κατάργηση των επτά Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών φέρνει ανησυχία, καθώς η διαχείριση των ευαίσθητων αυτών περιοχών χρειάζεται συνοχή, σταθερότητα και συνεχή ενασχόληση από εξειδικευμένους επιστήμονες και τοπικούς παράγοντες που γνωρίζουν καλά τον τόπο και τις ιδιαιτερότητές του. Σήμερα η Μονάδα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου λειτουργεί με έδρα τους Ασπράγγελους Ζαγορίου.

Β.3.2. Προστασία του δομημένου περιβάλλοντος

Η προστασία των οικισμών του Ζαγορίου ξεκινά το 1979 με Προεδρικό Διάταγμα (ΦΕΚ 615 Δ/1979), σύμφωνα με το οποίο χαρακτηρίζονται παραδοσιακοί οι υφιστάμενοι προ του 1923 οικισμοί της ευρύτερης περιοχής του Ζαγορίου, και διαμορφώνονται οι όροι και περιορισμοί δόμησης που ισχύουν για το σύνολο αυτό. Πραγματοποιείται διαίρεση του χώρου σε δύο τομείς (Α και Β), στους οποίους ισχύουν ελαφρώς διαφορετικοί όροι και περιορισμοί δόμησης για τις νέες κατασκευές. Σύμφωνα με το διάγραμμα που συμπεριλαμβάνεται στο ΦΕΚ (Εικ.30.), ο τομέας Α περιλαμβάνει χωρικά το Δυτικό και το Κεντρικό Ζαγόρι, ενώ ο τομέας Β περιλαμβάνει κυρίως οικισμούς του Ανατολικού Ζαγορίου. Το

Προεδρικό Διάταγμα του 1979 αναθεωρήθηκε με νέο Προεδρικό Διάταγμα το 1995 (ΦΕΚ 423.Δ/1995), το οποίο τροποποιεί τον διαχωρισμό των τομέων σε ομάδες οικισμών Α και Β, όχι με γραμμή στο χάρτη, αλλά κατονομάζοντας τους οικισμούς που εντάσσονται στην εκάστοτε ομάδα. Η ομάδα Α περιλαμβάνει 20 οικισμούς οι οποίοι εντάσσονται γεωγραφικά στο Κεντρικό και το Δυτικό Ζαγόρι, ενώ η ομάδα Β περιλαμβάνει 41 οικισμούς, ορισμένοι από τους οποίους εντάσσονται γεωγραφικά στο Κεντρικό Ζαγόρι αλλά βρίσκονται στην περιοχή που προσεγγίζει την πόλη των Ιωαννίνων, ενώ οι υπόλοιποι είναι οικισμοί του Ανατολικού Ζαγορίου και της ευρύτερης περιοχής προστασίας.³⁸ Ο διαχωρισμός αυτός δεν αιτιολογείται στα Διατάγματα, ωστόσο υπάρχουν διαφορές μεταξύ των οικισμών των ομάδων Α και Β που είναι εμφανείς και αφορούν τα ιδιαίτερα δομικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά, αλλά, κυρίως, το βαθμό διατήρησης της παραδοσιακής μορφής των οικισμών. Στην ομάδα Α εντάσσονται οι οικισμοί στους οποίους είτε υπάρχει μεγαλύτερο απόθεμα αυθεντικών παραδοσιακών κτισμάτων, είτε έχουμε τις λιγότερες αλλοιώσεις όσον αφορά στη δομή και τη μορφολογία των κτισμάτων και τον παραδοσιακό πολεοδομικό ιστό του οικισμού. Επιπλέον των διαταγμάτων που αφορούν στους όρους και περιορισμούς δόμησης, δύο οικισμοί, το Δίλοφο και το Καπέσοβο, έχουν κηρυχτεί από το Υπουργείο Πολιτισμού ως Ιστορικοί τόποι (ΦΕΚ 284 ΑΑΠ 2012 και ΦΕΚ 714 Β 1979, αντίστοιχα). Παρακάτω αναφέρονται επιγραμματικά οι όροι και περιορισμοί δόμησης για τους παραδοσιακούς οικισμούς του Ζαγορίου, όπως ισχύουν από την αναθεώρηση του πρώτου διατάγματος το 1995 έως σήμερα.

Εικ.33. Τα όρια των τομέων Α και Β, όπως παρουσιάζονται στο ΦΕΚ 615 Δ/1979. Οι τομείς αυτοί καταργούνται με την αναθεώρηση του Προεδρικού Διατάγματος που πραγματοποιήθηκε το 1995, και αντικαθίστανται από τις ομάδες Α και Β.

³⁸ Για τον πλήρη κατάλογο των οικισμών που εντάσσονται στις ομάδες Α και Β, και των κηρύξεων που αντιστοιχούν στον καθένα, βλ. Παράρτημα, σελ.54 του παρόντος.

Πολεοδομικά Μεγέθη

Για τη διατήρηση του παραδοσιακού πολεοδομικού ιστού των οικισμών, τίθενται ορισμένοι περιορισμοί όσον αφορά στα πολεοδομικά μεγέθη. Ορίζονται τα ελάχιστα όρια εμβαδού για οικοδομήσιμα οικόπεδα (ομάδα Α πρόσωπο: 10μ, βάθος: 18μ, εμβαδόν: 200τμ και ομάδα Β πρόσωπο: 12μ, βάθος: 18μ, εμβαδόν: 300τμ) και η θέση του κτηρίου μέσα σε αυτά, η οποία εγκρίνεται από το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής με κριτήρια να μη βλάπτεται ο πολεοδομικός ιστός του οικισμού, να μην εμποδίζεται η θέα από δημόσιους χώρους και όμορα κτίσματα και να μην δημιουργούνται υποβαθμισμένοι χώροι μεταξύ κτισμάτων. Η επιφάνεια των νέων κτισμάτων, όταν πρόκειται για κατοικίες, δεν θα πρέπει να ξεπερνά τα 300τμ, ενώ το συνολικό εμβαδόν ορόφων τα 400τμ. Για τις λοιπές χρήσεις τα αντίστοιχα όρια είναι 400τμ και 800τμ για το συνολικό εμβαδόν των ορόφων. Το μέγιστο ποσοστό κάλυψης είναι 60% για την ομάδα Α, με Συντελεστή Δόμησης 1, και 50% για την ομάδα Β, με Συντελεστή Δόμησης 0,8. Κατ' εξαίρεση μπορεί να κατασκευαστεί οικοδομή συνολικής επιφάνειας 100τμ ανεξαρτήτως ποσοστού κάλυψης κ συντελεστή δόμησης. Σε όλους τους οικισμούς, ο μέγιστος επιτρεπόμενος αριθμός ορόφων είναι 2, με εξαίρεση τη δημιουργία βοηθητικού ορόφου όταν η κλίση του εδάφους το επιτρέπει, ενώ απαγορεύεται η κατασκευή ορόφου σε εσοχή. Το ύψος της οικοδομής (μη συμπεριλαμβανομένης της στέγης), δεν θα πρέπει να ξεπερνά τα 7μ, ενώ όταν το έδαφος είναι επικλινές, το ύψος δεν θα πρέπει να ξεπερνά σε κανένα σημείο τα 9μ από τη στάθμη του φυσικού εδάφους. Η διαμόρφωση τεχνητής στάθμης δεν θα πρέπει να παρεκκλίνει από τη στάθμη φυσικού εδάφους πάνω από 60 εκατοστά. Απαγορεύεται η διαμόρφωση επιπέδου όψης του κτηρίου με κυρίαρχο άξονα τον οριζόντιο. Ως γραμμή δόμησης νοείται το όριο του οικοπέδου και του κοινόχρηστου χώρου. Σε οικόπεδα με πρόσωπο μεγαλύτερο των 10μ, η οικοδομή πρέπει να απέχει από το ένα τουλάχιστον όριο του οικοπέδου 4μ και από το πρόσωπο τουλάχιστον 3μ. Σε περίπτωση κατεδάφισης παλιού αξιόλογου κτηρίου και ανέγερσης νέας οικοδομής στη θέση του πριν από το παρόν διάταγμα, τουλάχιστον η κύρια όψη του νέου κτηρίου οφείλει να διαμορφωθεί σύμφωνα με τον όγκο και τη μορφή του παλιού, βάσει φωτογραφιών και σχεδίων.

Μορφολογικά στοιχεία

Οι οδηγίες για την αρχιτεκτονική σύνθεση και τα μορφολογικά στοιχεία έχουν στόχο την αρμονική ένταξη των νέων κτισμάτων στο παραδοσιακό περιβάλλον και αφορούν την ογκοπλασία, τα δομικά υλικά, τη μορφολογία των ανοιγμάτων και των προεξοχών – εξωστών όταν υπάρχουν, τους χρωματισμούς των όψεων και των επί μέρους στοιχείων των κτηρίων.

Η κάλυψη των κτισμάτων με στέγη είναι υποχρεωτική. Για τις νέες στέγες ορίζονται η κλίση, η προεξοχή και το κορνίζωμά της (λίθινο ή ξύλινο), ώστε να συνάδουν με τα παραδοσιακά πρότυπα. Η επικάλυψη της στέγης πρέπει να γίνεται με σκουρόχρωμες σχιστόπλακες στην ομάδα Α, ενώ στην ομάδα Β επιτρέπεται και η κάλυψη με κεραμίδια. Τονίζεται επίσης ότι με τη συμπλήρωση του φέροντος οργανισμού κάθε νέου κτηρίου θα πρέπει να χτίζεται υποχρεωτικά η στέγη, προτού προχωρήσουν οι υπόλοιπες εργασίες, ακόμα και αν σύμφωνα με τους περιορισμούς δόμησης προβλέπεται επιπλέον όροφος στην οικοδομή. Επίσης απαγορεύονται οι δίριχτες και οι μονόριχτες στέγες, καθώς δεν ακολουθούν τα παραδοσιακά πρότυπα.

Ορίζεται πως η κατασκευή των εξωτερικών τοίχων θα γίνεται από λιθοδομή, με πέτρες ασβεστολιθικές ή σχιστολιθικές, κατά σειρά ή σε ελεύθερη δόμηση, όχι πλήρως λαξευμένες, κατά τα παραδοσιακά πρότυπα. Σε περίπτωση που επιλεγούν σχιστολιθικές πέτρες για την κατασκευή, είναι υποχρεωτική η τοποθέτηση περιμετρικών διαζωμάτων στις ποδιές, στα πρέκια και σε ενδιάμεσες στάθμες του κτηρίου. Τα διαζώματα αυτά πρέπει να είναι είτε ξύλινα, κατά τα παραδοσιακά πρότυπα, είτε από οπλισμένο σκυρόδεμα. Στους οικισμούς της ομάδας Β επιτρέπεται η κατασκευή των εξωτερικών τοίχων των ορόφων από άλλα υλικά πέραν της λιθοδομής, υπό την προϋπόθεση ότι θα γίνεται πλήρης κάλυψη των υλικών αυτών με επίχρισμα ή ξύλινες τάβλες. Αυτό είναι κάτι που συνάδει με τα παραδοσιακά κτίσματα του ανατολικού Ζαγορίου, όπου απαντώνται τμήματα των ορόφων κτισμένα με ξυλόπηκτες τοιχοποιίες και επενδεδυμένα με ξύλινες τάβλες ή επίχρισμα. Με την αναθεώρηση του 1995 επιτράπηκε, για ορισμένους οικισμούς, η πλήρης επίχριση των όψεων με τριπτό κονίαμα.

Τα ανοίγματα πρέπει να διαμορφώνονται στις όψεις σε συνέχεια, επί κατακόρυφων αξόνων, να είναι ορθογωνικού σχήματος με αναλογίες βάσης/ύψους περίπου 1:1,5 ή 1:2, και να έχουν μεταξύ τους τμήμα τοιχοποιίας από λιθοδομή με ελάχιστο πλάτος όψης 0,4μ. Σε περίπτωση διαμόρφωσης βοηθητικού ορόφου λόγω κλίσης του εδάφους, τα ανοίγματα του ορόφου αυτού θα πρέπει να είναι μικρά. Τα κουφώματα των παραθύρων είναι υποχρεωτικά ξύλινα, με καΐτια που χωρίζουν τα υαλοστάσια κατά προσέγγιση σε τετράγωνα σχήματα, και τα εξώφυλλα είναι ξύλινα καρφωτά, ταμπλαδωτά ή περισιδωτά αναδιπλούμενα, κατά τα παραδοσιακά πρότυπα. Κατ' εξαίρεση στην ομάδα Β μπορούν τα κουφώματα και τα εξώφυλλα να γίνουν μεταλλικά, με διατομή όμοια με του ξύλου και χρώμα καφέ σκούρο.

Εξώστες επιτρέπονται μόνο στον τελευταίο όροφο και οι περιορισμοί που αφορούν το μέγεθος και τη μορφή τους διαφέρουν ανά ομάδα οικισμών. Στην ομάδα Α επιτρέπεται ένας εξώστης σε κάθε όψη, ο οποίος να σχετίζεται με ένα άνοιγμα, να έχει πλάτος 0,7-1,2μ και να μην ξεπερνά σε μήκος το μήκος του ανοίγματος με το οποίο σχετίζεται περισσότερο από 1μ. Η υποστήριξή του να γίνεται με ξύλινα,

λίθινα ή τσιμεντένια φουρούσια με παραδοσιακή μορφή. Οι κλειστοί εξώστες απαγορεύονται. Στην ομάδα Β δίνεται μεγαλύτερη ελευθερία στη διαμόρφωση των εξωστών, όπου επιτρέπεται να εκτείνονται σε δύο ανοίγματα της όψης, με πλάτος τουλάχιστον 0,7μ και όμοιο περιορισμό μήκους με την ομάδα Α. Στην ομάδα Β η στήριξη των εξωστών πρέπει να γίνεται με φουρούσια ξύλινα, λίθινα ή, σε κάποιους οικισμούς, τσιμεντένια επιχρισμένα. Επιπλέον επιτρέπονται οι κλειστοί εξώστες με προεξοχή το πολύ 0,6μ. Δεν είναι σαφής ο λόγος για τον οποίο σε κάποιους οικισμούς επιτρέπονται φουρούσια από τσιμέντο. Επίσης ο περιορισμός στο μήκος των εξωστών είναι ελαφρώς δυσνόητος, ιδιαίτερα για την ομάδα Β. Τα προστεγάσματα πάνω από εισόδους και προθήκες καταστημάτων, πρέπει να είναι ανεξάρτητα από τους εξώστες, με ξύλινη κατασκευή (ξύλινες κολώνες και φουρούσια), κεκλιμένη και με κάλυψη με το ίδιο υλικό κάλυψης του κτηρίου, και να προεξέχουν κατά τουλάχιστον 0,8μ υπό την προϋπόθεση ότι δεν παρεμποδίζεται η κυκλοφορία στο δημόσιο χώρο. Οι εξώστες πρέπει να έχουν κάγκελα ξύλινα απλής μορφής, ενώ μεταλλικά κάγκελα (σιδεριές) επιτρέπονται μόνο για την ασφάλεια των ανοιγμάτων και θα πρέπει να είναι απλής μορφής, κατά τα παραδοσιακά πρότυπα.

Σε όλους τους οικισμούς, απαγορεύεται ο χρωματισμός των τοιχοποιιών των όψεων. Όσον αφορά στους χρωματισμούς των επιμέρους στοιχείων, ορίζονται συγκεκριμένα χρώματα που επιτρέπονται:

- α) λευκό για επιχρισμένες εξωτερικές επιφάνειες τοίχων
- β) λευκό και γκρι για τα υαλοστάσια
- γ) καφέ σκούρο, πράσινο κυπαρισσί και γκρι σκούρο για τα εξώφυλλα
- δ) μαύρο για μεταλλικές κατασκευές, μόνο στην ομάδα Β
- ε) λευκό, μπλε λουλάκι, ώχρα και χονδροκόκκινο για μικρές επιφάνειες στη βάση του κτηρίου στο εσωτερικό της αυλής

Σε περίπτωση ξύλινης εξωτερικής κατασκευής στην ομάδα Β, επιτρέπεται μόνο η χρήση λαδιού με ώχρα.

Τα βοηθητικά κτίσματα πρέπει να διαμορφώνονται σύμφωνα με τους παραπάνω όρους, και τα στοιχεία του υπαίθριου χώρου των κατοικιών. Στα όρια των οικοπέδων όπου δεν ακουμπά οικοδομή χτίζονται υποχρεωτικά μαντρότοιχοι από λιθοδομή, με μορφή και υλικά αντίστοιχα με την οικοδομή. Στους οικισμούς της ομάδας Α το ύψος των μαντρότοιχων ορίζεται στα 2μ από τη στάθμη του κοινόχρηστου χώρου, ενώ στην ομάδα Β το ύψος ορίζεται στο 1,8μ ή στο 1μ με λιθοδομή και συνέχεια με απλό ξύλινο κιγκλίδωμα.

Για την ομάδα Α, είναι υποχρεωτική η κατασκευή αυλόθυρας στο πρόσωπο του οικοπέδου. Η αυλόθυρα πρέπει να είναι ξύλινη ταμπλαδωτή, με μορφή σύμφωνη με τα παραδοσιακά πρότυπα,

στεγασμένη με τετράριχτη στέγη καλυμμένη με σχιστόπλακες. Η προεξοχή της στέγης ορίζεται σε τουλάχιστον 0,5μ.

Για την έκδοση άδειας κατεδάφισης παλιού κτίσματος ή για την αφαίρεση λειτουργικών ή διακοσμητικών στοιχείων της όψης του, απαιτείται έγκριση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής. Κάθε σχετική αίτηση οφείλει να συνοδεύεται από τοπογραφικό διάγραμμα του οικοπέδου, σχέδια και δύο τουλάχιστον φωτογραφίες της οικοδομής. Σε περιπτώσεις αναστήλωσης υπάρχοντος κτίσματος, αντιπροσωπευτικού της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, εάν υπάρχει επαρκής τεκμηρίωση της αρχικής του μορφής με φωτογραφίες, μετά από έγκριση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής επιτρέπεται η αναστήλωσή του ανεξάρτητα από τους όρους και περιορισμούς δόμησης που αναφέρθηκαν παραπάνω, προκειμένου να αποκατασταθεί στην αρχική του μορφή. Επιπλέον κατά την αποκατάσταση παραδοσιακών κτισμάτων επιτρέπεται να γίνουν μικρές προσθήκες για χώρους εξυπηρέτησης, όπως λουτρό ή κουζίνα, πάντα με την έγκριση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής.

Τέλος, αναφέρονται ορισμένοι επιπλέον περιορισμοί δόμησης, όπως ότι απαγορεύεται η κατασκευή κτηρίων επί υποστυλωμάτων (pilotis). Για τη διαμόρφωση ακάλυπτων χώρων επιτρέπονται μόνο οι αναγκαίες εκσκαφές. Οι ηλιακοί θερμοσίφωνες θα πρέπει να ενσωματώνονται στην κλίση της στέγης, ενώ τα μπόιλερ να είναι κρυμμένα εντός της στέγης ή σε άλλο σημείο του κτίσματος. Η κατασκευή τοίχων αντιστήριξης πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τα παραδοσιακά πρότυπα και έπειτα από έγκριση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής. Εντός των ορίων της περιοχής που ορίζεται με το ΦΕΚ κήρυξης των παραδοσιακών οικισμών, απαγορεύεται η ανέγερση βιομηχανικών κτηρίων, εγκαταστάσεων οργανωμένων κτηνοτροφικών μονάδων, εγκαταστάσεων κοπής μαρμάρων και κάθε άλλου κτηρίου, η χρήση του οποίου θα προκαλεί όχληση στους οικισμούς.

Όσον αφορά στα στοιχεία του δημόσιου χώρου, απαγορεύεται η τοποθέτηση φωτεινών επιγραφών και πινακίδων, ενώ οι επιγραφές των καταστημάτων οφείλουν να έχουν περιορισμένες διαστάσεις και σκούρο φόντο, χρώματος μπλε, πράσινου, καφέ, κόκκινου, μαύρου και γκρι σε βασικούς τόνους. Κάθε κατασκευή διαμόρφωσης των κοινόχρηστων χώρων περνά από έγκριση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής και οφείλει να προσαρμόζεται από άποψη υλικών, τρόπου κατασκευής και μορφής στα παραδοσιακά πρότυπα, ανάλογα με τη χρήση της. Όλες οι εγκαταστάσεις υποδομών περνούν από έγκριση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής και πρέπει να είναι υπόγειες. Οι οργανισμοί κοινής ωφελείας που πραγματοποιούν εργασίες βελτίωσης ή τοποθέτησης υποδομών οφείλουν να τοποθετούν τις εγκαταστάσεις (μετρητές ή άλλα στοιχεία παροχών) σε διακριτικά σημεία του κοινόχρηστου χώρου, και αναλαμβάνουν με δικά τους έξοδα την αποκατάσταση του δημόσιου χώρου μετά το πέρας των εργασιών τους.

Διατηρητέα μνημεία

Στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου Ζαγορίου, ο Διαρκής Κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος περιλαμβάνει 49 αστικά κτήρια και 9 αρχοντικά της νεοελληνικής περιόδου, 37 κηρύξεις για γεφύρια, και άλλες για την προστασία νερόμυλων, κτηρίων κοινής ωφελείας και θρησκευτικών συγκροτημάτων.

Εικ.34. Το αρχοντικό Πλακίδα στην είσοδο του οικισμού Κουκούλι.

Εικ.35. Κτήριο που ανήκει στην κοινότητα Κουκουλίου, που έχει λειτουργήσει στα χρόνια της ζωής του ως κοινοτικό γραφείο-ιατρείο και ως ξενώνας και κατοικία του δασκάλου.

Β.4. Αλλοιώσεις και προβλήματα

Από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έπειτα, παρατηρείται διαφορετική εξέλιξη μεταξύ των οικισμών του Ζαγορίου, η οποία οφείλεται σε ορισμένους καθοριστικούς παράγοντες. Τα χωριά που κήκαν ή καταστράφηκαν από βομβαρδισμούς κατά τη διάρκεια του πολέμου, έχασαν μεγάλο μέρος της παραδοσιακής τους ταυτότητας, κάτι το οποίο δεν επανορθώθηκε με τις νέες κατασκευές που χτίστηκαν στη θέση των παλιών κτισμάτων. Κατά συνέπεια, οι οικισμοί αυτοί δεν διαθέτουν τη γραφικότητα που έκανε άλλους οικισμούς δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα. Από την άλλη, κάποιοι οικισμοί που έμειναν άθικτοι από τον πόλεμο δέχθηκαν σημαντικές αλλοιώσεις στην πορεία του χρόνου, λόγω της τουριστικής εκμετάλλευσης. Ο βαθμός κατοίκησης των οικισμών επηρεάζει επίσης την εξέλιξή τους στο χρόνο, καθώς η εγκατάλειψη οδηγεί στην σταδιακή καταστροφή του κτηριακού αποθέματος και στην απώλεια της ταυτότητας του δημόσιου χώρου.

Εικ.36&37. Βραδέτο, τμήμα του χωριού που έχει εγκαταλειφθεί και χάνεται.

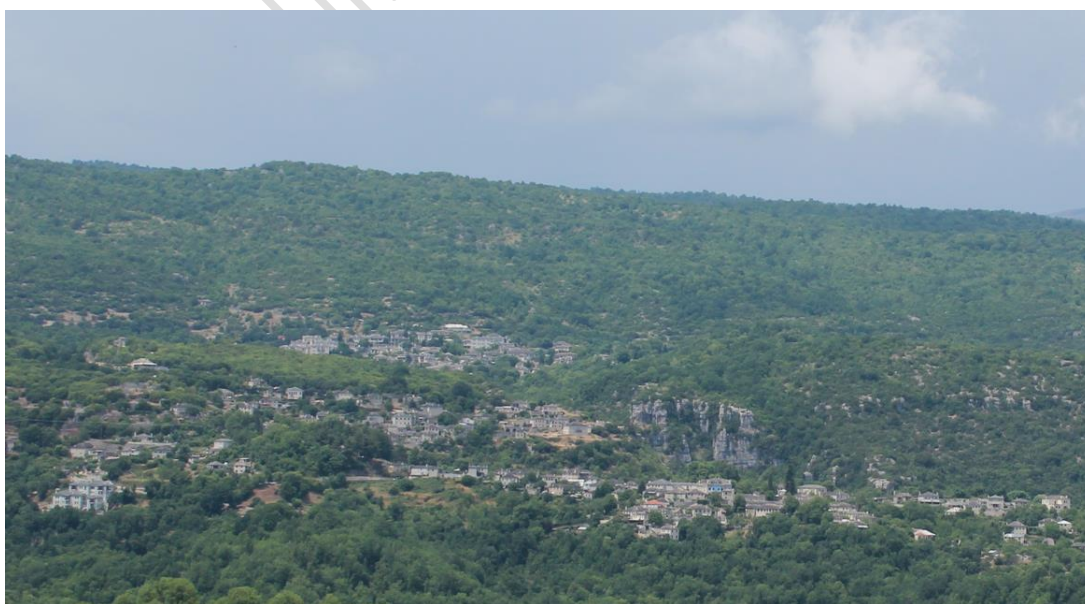

Εικ.38&39. Εγκαταλελειμμένα σπίτια στο Κουκούλι και τη Βίτσα.

B.4.1. Κριτική του θεσμικού πλαισίου – Σχετικές αλλοιώσεις

Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, όπως παρουσιάστηκε παραπάνω, αποτελεί μία καλή βάση για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του τόπου. Οι αλλοιώσεις που παρατηρούνται στους οικισμούς του Ζαγορίου σχετίζονται κατά κύριο λόγο με την μη τήρηση των όρων και περιορισμών που έχουν τεθεί για την προστασία τους, αλλά και με ορισμένες ελλείψεις που παρατηρούνται στο ίδιο το θεσμικό πλαίσιο προστασίας. Ο ελλιπής έλεγχος για την τήρηση της νομοθεσίας είναι ένα σημαντικό ζήτημα, καθώς λόγω αυτού παρατηρούνται αρκετά νέα κτίσματα που δεν συνάδουν με τα παραδοσιακά πρότυπα και επεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίσματα και στον δημόσιο χώρο που αλλοιώνουν τον χαρακτήρα τους. Επιπλέον, η απουσία κινήτρων και οικονομικής βοήθειας προς τους ιδιοκτήτες ακινήτων στην περιοχή να συντηρήσουν ή να αποκαταστήσουν τις περιουσίες τους αποτελεί εμπόδιο στη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα του συνόλου. Είναι ωστόσο απαραίτητο να γίνουν ορισμένες προσθήκες ή τροποποιήσεις στο υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, για την αποτελεσματικότερη προστασία του Ζαγορίου.

Πρωτίστως, επείγει η σωστή οριοθέτηση όλων των οικισμών. Η λανθασμένη οριοθέτηση των παραδοσιακών οικισμών του Ζαγορίου είναι ο σημαντικότερος παράγοντας της αλλοίωσης του πολεοδομικού τους ιστού, μέσω της εξάπλωσής τους με νέα κτίσματα στις παρυφές τους, τα οποία συχνά δεν τηρούν τους όρους δόμησης. Η εξάπλωση αυτή αποτελεί κίνδυνο για το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Δρυμού, και μεταβάλλει σημαντικά την εικόνα του συνόλου των Ζαγοροχωριών. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η εξάπλωση των οικισμών της Βίτσας και του Μονοδενδρίου, οι οποίοι πλέον πλησιάζουν την εικόνα ενός ενιαίου απλωμένου οικιστικού συνόλου.

Εικ.40. Η εξάπλωση των οικισμών Βίτσα και Μονοδένδρι, που σχεδόν αγγίζονται.

Εικ.41. Μονοδένδρι, νέα κτίσματα, εκτός των ορίων του οικισμού. Πέρα από το γεγονός ότι τα κτίσματα αυτά αλλιώνουν τον πολεοδομικό ιστό του οικισμού, καθώς κτίζονται αυτόνομα παραπλεύρως του δρόμου που οδηγεί σε αυτόν, χρησιμοποιούν ένα μορφολογικό στοιχείο που δεν συνάδει με τα παραδοσιακά πρότυπα, το στοιχείο των καμάρων που δημιουργούν στοά, κάτι που παρατηρείται και σε άλλα νεότερα κτίσματα στο Μονοδένδρι και σε άλλους οικισμούς.

Οι περιορισμοί που αφορούν στα πολεοδομικά μεγέθη έχουν στόχο τη διατήρηση της κλίμακας των κτηρίων σύμφωνα με τα παραδοσιακά πρότυπα, και την προστασία του πολεοδομικού ιστού των οικισμών. Ωστόσο, ο ορισμός τέτοιων περιορισμών στους οικισμούς του Ζαγορίου αποτελεί πιο σύνθετο ζήτημα, καθώς σε κάθε οικισμό παρατηρούνται διαφορές ως προς την κάλυψη και το εμβαδόν των κτισμάτων μεταξύ των διαφορετικών μαχαλάδων. Η ύπαρξη αυτών των διαφορών αποτελεί σημαντικό στοιχείο της ιστορίας των οικισμών και της κοινωνίας που τους κατοίκησε. Για τη διατήρηση λοιπόν του συνόλου, είναι σημαντικό να πραγματοποιηθεί μελέτη του κάθε οικισμού, διαχωρισμός των μαχαλάδων και επιβολή όρων δόμησης κατά περίπτωση. Η παρατήρηση των νέων κατασκευών που οικοδομήθηκαν στο εσωτερικό των παραδοσιακών οικισμών με βάση τους ισχύοντες όρους, δείχνει πως οι υφιστάμενες οδηγίες δεν επαρκούν για τη διατήρηση του παραδοσιακού πολεοδομικού ιστού. Τρανταχτά παραδείγματα αποτελούν οι οικισμοί Βίτσα και Μονοδένδρι, δύο σημαντικοί οικισμοί με αρκετή ζωή και επισκεψιμότητα, στους οποίους παρατηρείται έντονα η εμφάνιση νέων κτισμάτων μέσα στο σφιχτό πολεοδομικό ιστό, τα οποία είναι εκτός της κλίμακας των γειτονικών τους παραδοσιακών κτισμάτων.

Εικ.42. Κτήριο στη Βίτσα, το οποίο δεν συνάδει με τα παραδοσιακά πρότυπα, καθώς είναι εκτός κλίμακας των παραδοσιακών κατασκευών, κατά πάσα πιθανότητα καταπατώντας τους όρους δόμησης.

Οι οδηγίες που δίνονται από τα διατάγματα για την κατασκευή των νέων κτισμάτων έχουν επίσης ορισμένα σημεία που χρήζουν προσοχής ή βελτίωσης. Ο περιορισμός που αφορά στην κατασκευή των νέων τοιχοποιιών από λιθοδομή είναι καίριας σημασίας για τη διατήρηση τόσο της εικόνας των παραδοσιακών οικισμών, όσο και της αυθεντικότητας του δομικού συστήματος του τόπου. Εφόσον όμως θεσμοθετείται ένας τέτοιος περιορισμός η πολιτεία οφείλει να καθοδηγήσει και να διευκολύνει την εύρεση των απαραίτητων υλικών δομής. Είναι γνωστό ότι παραδοσιακά, οι πέτρες με τις οποίες έχει οικοδομηθεί το Ζαγόρι προέρχονται είτε από τοπικά νταμάρια που ανοίγονταν κοντά στο εργοτάξιο για τους σκοπούς της κατασκευής και απενεργοποιούνταν αμέσως μετά το πέρας των εργασιών, είτε από διαθέσιμες πέτρες από κατεδαφισμένα κτήρια ή από γειτονικά χωριά που εγκαταλείφθηκαν. Σήμερα δεν υπάρχει ενεργό λατομείο στην περιοχή, με αποτέλεσμα να είναι αναγκαία η μεταφορά λίθων από πολύ μακριά για την κατασκευή νέων κτηρίων, κάτι το οποίο έρχεται σε αντίθεση με την οικολογική διάσταση του κτισίματος με λιθοδομή, και προκαλεί επιπλέον οικονομική επιβάρυνση για την κατασκευή.

Ένα άλλο ζήτημα που αφορά τον τρόπο κατασκευής είναι τα διαζώματα που επιβάλλεται να υπάρχουν σε λιθοδομές από σχιστολιθικές λίθους, τα οποία επιτρέπεται να είναι κατασκευασμένα από οπλισμένο σκυρόδεμα, αλλά δεν ορίζεται αν τα διαζώματα αυτά πρέπει να είναι εμφανή στην όψη ή όχι. Σύμφωνα με την παραδοσιακή οικοδομική τέχνη του Ζαγορίου, ξύλινα διαζώματα, ξυλοδεσιές, χρησιμοποιούνται για το περιμετρικό δέσιμο της τοιχοποιίας σε όλες σχεδόν τις κατασκευές, όχι μόνο σε αυτές όπου δομικό υλικό είναι η σχιστολιθικές πέτρες, και, είτε είναι εμφανείς στην όψη, είτε βρίσκονται εσωτερικά της τοιχοποιίας. Στην περίπτωση των εσωτερικών ξυλοδεσιών, η παρουσία τους τονίζεται στην όψη με μια σειρά από σκουρόχρωμες πέτρες. Για τον εναρμονισμό των νέων κατασκευών στον παραδοσιακό ιστό είναι σημαντικό να οριστεί ότι, σε περίπτωση κατασκευής των διαζωμάτων από σκυρόδεμα, θα πρέπει υποχρεωτικά τα διαζώματα να μην είναι εμφανή στις όψεις του κτηρίου, αλλά να καλύπτονται από σειρά λίθων. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα κτισμάτων με εμφανή διαζώματα από σκυρόδεμα, τα οποία αλλοιώνουν τον χαρακτήρα των οικισμών, αλλά και το παραδοσιακό δομικό σύστημα.

Όσον αφορά στις επεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίσματα, οι οδηγίες των διαταγμάτων είναι ελάχιστες. Κατά κύριο λόγο αφήνονται στην κρίση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής, το οποίο, έχοντας τέτοια βαρύτητα, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να απαρτίζεται από καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό, με βαθιά γνώση του τόπου και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, ικανό να καθοδηγήσει με σωστό και αμερόληπτο τρόπο τις αποκαταστάσεις τόσο των ταπεινών παραδοσιακών κτισμάτων, όσο και των μεγαλοπρεπών αρχοντικών. Υπάρχουν, αυτή τη στιγμή, ανησυχητικά παραδείγματα επεμβάσεων σε εμβληματικά κτίσματα, όπως το σχολείο του Διλόφου, όπου πραγματοποιούνται επεμβάσεις

στερέωσης με μεθόδους που υποβαθμίζουν την αρχιτεκτονική και τη δομική του ταυτότητα, ή το γεφύρι του Κόκκορη, στο οποίο πραγματοποιήθηκαν συμπληρώσεις με τη χρήση κονιαμάτων που είναι ασύμβατα με το αυθεντικό κονίαμα του γεφυριού.

Εικ.43. Εικόνα από τις επεμβάσεις στις τοιχοποιίες του σχολείου του Διλόφου με εκτοξευόμενο σκυρόδεμα, που αποτελεί ακατάλληλη μέθοδο για τη στερέωση παραδοσιακών λιθοδομών, καθώς μπορεί να προκαλέσει περεταίρω φθορές από τη συγκράτηση υγρασίας στο εσωτερικό της τοιχοποιίας, και υποβαθμίζει το αυθεντικό δομικό σύστημα του κτίσματος. Πηγή: αρχείο Μ.Μπαλοδήμου

Εικ.44. Συμπλήρωση λίθων στο γεφύρι του Κόκκορη με νέο κονίαμα, ασύμβατο με το αυθεντικό.

Το φαινόμενο των αλλοιώσεων του παραδοσιακού δομικού συστήματος από τις σύγχρονες επεμβάσεις στερέωσης είναι πολύ σημαντικό ζήτημα, και όσο δεν υπάρχει σωστή καθοδήγηση για τις επεμβάσεις από το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής, οι κακές πρακτικές εδραιώνονται, με κίνδυνο την απώλεια σημαντικού μέρους του κτηριακού αποθέματος από βλάβες που θα προκύψουν στο άμεσο μέλλον. Ο μεγαλύτερος κίνδυνος αυτής της κατάστασης είναι ότι, με την έλλειψη καθοδήγησης και ενθάρρυνσης της χρήσης των παραδοσιακών τεχνικών κατασκευής για την ανοικοδόμηση νέων κτισμάτων και για τις επεμβάσεις στα υφιστάμενα, χάνεται σταδιακά η παραδοσιακή οικοδομική τέχνη και εκλείπει ολοένα και περισσότερο το καταρτισμένο προσωπικό που θα έχει την τεχνογνωσία να κτίσει σωστά μια λιθοδομή, μια στέγη ή ένα καλντερίμι.

Εικ.45. Επεμβάσεις σε υφιστάμενο κτίσμα στο Βραδέτο, με εμφανή διαζώματα από οπλισμένο σκυρόδεμα και κάλυψη της στέγης με λαμαρίνα.

Εικ.46. Επέμβαση σε υφιστάμενο κτίσμα στους Φραγκάδες, οι οποίες βλάπτουν και το δομικό σύστημα του κτηρίου, πέρα από την εικόνα του. Προσθήκες από οπλισμένο σκυρόδεμα, εξώστες γωνιακοί, μεγαλύτεροι από το επιτρεπόμενο όριο, κλείσιμο όγκου στην όψη για τη δημιουργία WC.

Εικ.47. Κατοικία στο Καπέσοβο με σημαντικές αλλοιώσεις της εικόνας και του δομικού συστήματός της.

Στο θέμα της προστασίας των διατηρητέων κτηρίων, έργων υποδομών και αρχαιολογικών χώρων στο Ζαγόρι, είναι εμφανές ότι έχει γίνει μια προσπάθεια για την διατήρηση των στοιχείων αυτών μέσω της καταγραφής και της κήρυξής τους. Ωστόσο, η κήρυξη μεμονωμένων μνημείων δεν επαρκεί για την προστασία του συνόλου. Απαιτείται γενική, ενδεδειγμένη καταγραφή των παραδοσιακών κτισμάτων, των υποδομών και των στοιχείων του δημόσιου χώρου, καθώς η ουσία και η ταυτότητα του Ζαγορίου βρίσκεται σε κάθε ένα από αυτά, και η προστασία των εντυπωσιακών αρχοντικών ή γεφυριών χάνει το νόημά της αν το σύνολο των στοιχείων που τα περιβάλλουν αλλοιωθεί.

Ένας σημαντικός παράγοντας αλλοίωσης του οικιστικού περιβάλλοντος των παραδοσιακών οικισμών είναι τα κτίσματα που έχουν οικοδομηθεί πριν από την έκδοση των όρων δόμησης, τα οποία είναι καθ' όλα ασύμβατα με τον παραδοσιακό χαρακτήρα και το δομικό σύστημα της περιοχής, και αποτελούν, ως επί το πλείστον, δείγματα κακής αρχιτεκτονικής. Για τέτοια παραδείγματα δεν υπάρχει κάποια πρόταση στο θεσμικό πλαίσιο προστασίας των οικισμών, ενώ θα μπορούσε να προτείνεται τουλάχιστον η υποχρεωτική αναδιαμόρφωση των όψεων, αν όχι ανακατασκευή σε συμφωνία με τους όρους και περιορισμούς δόμησης.

Εικ.48. Κήφοι: τυπική κατασκευή των δεκαετιών μετά τον Β' Π.Π. και πριν τα διατάγματα προστασίας, που δεν ακολουθεί τα παραδοσιακά πρότυπα: κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα, περιμετρικοί εξώστες, κάλυψη στέγης με κεραμίδια, αναλογίες ανοιγμάτων, εξωτερικά κλιμακοστάσια.

Παρόλο που υπάρχουν ορισμένες προσθήκες ή αναδιατυπώσεις που θα μπορούσαν να γίνουν ως προς τους όρους και περιορισμούς για τη νέα δόμηση στο Ζαγόρι, όπως αυτές που αναφέρονται στις παραπάνω παραγράφους, σε γενικές γραμμές οι οδηγίες που δίνονται επαρκούν για να διατηρηθεί η αίσθηση της κλίμακας και ο παραδοσιακός χαρακτήρας του συνόλου. Ωστόσο, είναι εμφανές ότι υπάρχει πρόβλημα ελέγχου των νέων κατασκευών, καθώς βλέπουμε πολλά παραδείγματα καταπάτησης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου που τις διέπει.

Εικ.49. Ασύμβατη οικοδομή στο Δίκορφο, που δεν τηρεί τους όρους δόμησης ως προς τα πολεοδομικά μεγέθη και ως προς την κατασκευή, και δεσπόζει στην εικόνα του οικισμού καθώς τον προσεγγίζουμε.

Εικ.50. Ξενώνας στο Δίκορφο, που δεν ακολουθεί την οδηγία ως προς την κατασκευή του αυλόγυρου. Επιπλέον, συναντάμε ξανά το στοιχείο της καμάρας, που δημιουργεί ημιυπαίθριους χώρους που δεν συνάδουν με τα παραδοσιακά πρότυπα της Ζαγορίσιας αρχιτεκτονικής.

Εικ.51. Κατοικία στο Τσεπέλοβο που δεν τηρεί τους όρους που αφορούν τα υλικά των όψεων (στην ομάδα Α ολόκληρη η όψη πρέπει να είναι κατασκευασμένη από λιθοδομή), τους περιορισμούς για τις διαστάσεις των εξωστών και για την προεξοχή και το γείσο της στέγης. Επιπλέον ο αυλόγυρος ορίζεται ρητά ότι πρέπει να είναι πέτρινος με ύψος 2μ. και η αυλόθυρα ξύλινη ταμπλαδωτή.

Όσον αφορά στην διατήρηση και προστασία του δημόσιου χώρου των οικισμών, οφείλει να αναφερθεί ότι, ενώ τα διατάγματα ορίζουν εδώ και δεκαετίες ότι όλες οι εγκαταστάσεις υποδομών που πραγματοποιούνται από οργανισμούς κοινής ωφελείας θα πρέπει να είναι υπόγειες και κατά το δυνατόν διακριτικές, αυτό δεν συμβαίνει στην πλειονότητα των περιπτώσεων. Ακόμα, βλέπουμε συχνά καταστροφές στα εναπομείναντα παραδοσιακά καλντερίμια για τη διέλευση δικτύων κοινής ωφελείας, κάτι που μαρτυρά την έλλειψη ευαισθησίας, καλού σχεδιασμού και σωστής μεθόδου κατασκευής των δικτύων. Τέτοιου είδους ζητήματα στην εποχή μας δεν δικαιολογούνται, καθώς υπάρχει πληθώρα παραδειγμάτων σωστών πρακτικών για το πώς διαμορφώνονται και συντηρούνται οι υποδομές κοινής ωφελείας σε παραδοσιακούς οικισμούς, χωρίς να βλάπτουν την εικόνα και την ταυτότητα του δημόσιου χώρου.

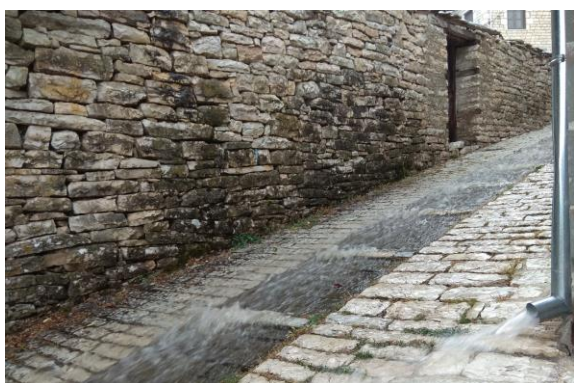
Ο παράγοντας της πρόσβασης ή μη, οχημάτων στο εσωτερικό των οικισμών, επηρεάζει σημαντικά τον δημόσιο χώρο, τόσο από την άποψη της όχλησης από την κίνηση ή τη στάθμευση των οχημάτων, όσο και από το γεγονός ότι προκειμένου να διευκολυνθεί η διέλευσή τους, τα παραδοσιακά καλντερίμια καταστρέφονται και αντικαθίστανται με νέες πλακοστρώσεις ή ασφαλτοστρώσεις. Στους οικισμούς όπου το πλάτος των δρόμων δεν επιτρέπει την διέλευση αυτοκινήτων, όπως είναι το Δίλοφο, έχουμε καλύτερη διατήρηση των καλντεριμιών, και η εξυπηρέτηση των κατοικιών που βρίσκονται μακριά από την είσοδο του οικισμού, όπου σταθμεύουν τα οχήματα, γίνεται με δευτερεύουσα δασική οδό που προσεγγίζει την πιο απομακρυσμένη πλευρά του οικισμού. Τα παραδοσιακά καλντερίμια, πέρα από την αισθητική υπεροχή τους σε σχέση με τις σημερινές πλακοστρώσεις, εμπεριέχουν στην κατασκευή τους σοφία και φροντίδα για την ασφαλή διέλευση πεζών και ζώων σε απότομες κλίσεις και για την

απορροή των όμβριων υδάτων και την αποφυγή ολίσθησης, κάτι που λείπει από τις νέες πλακοστρώσεις, καθιστώντας την κυκλοφορία των πεζών στο εσωτερικό των οικισμών δύσκολη και κατά τόπους επικίνδυνη.

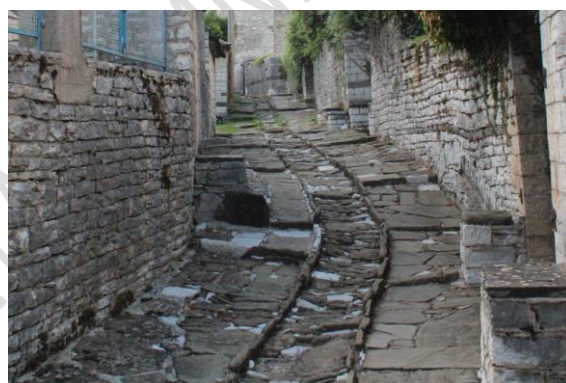

Εικ.52. Σταθμευμένα οχήματα στο μεσοχώρι στο Τσεπέλοβο.

Εικ.53. Σημάδια του τουρισμού στο Μονοδένδρι

Εικ.54. Νέο καλντερίμι στο Μονοδένδρι, χωρίς σύστημα όδευσης των όμβριων υδάτων.

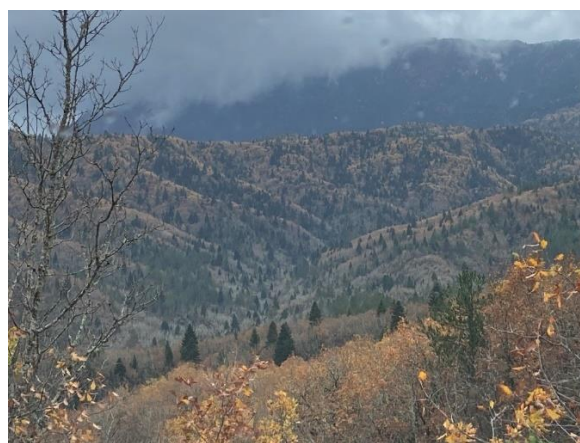
Εικ.55. Παραδοσιακό καλντερίμι στο Δίλοφο με πρόβλεψη για την ασφαλή διέλευση των πεζών κατά τη διάρκεια της βροχής.

Β.4.2. Λοιπά προβλήματα

Πέρα από τα ζητήματα αλλοιώσεων του οικιστικού περιβάλλοντος, το Ζαγόρι αντιμετωπίζει προβλήματα σε άλλους τομείς, όπως είναι τα δημογραφικά ζητήματα που αναφέρθηκαν στην παράγραφο Β.1., η διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, η διοίκηση και εξυπηρέτηση αυτού του ιδιαίτερου και διάσπαρτου συμπλέγματος οικισμών και η οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη.

Σχετικά με τη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, ένα από τα προβλήματα που παρουσιάζονται είναι η μη ελεγχόμενη βόσκηση βοοειδών στον Εθνικό Δρυμό και μάλιστα κοντά στους παραδοσιακούς οικισμούς, λόγω της οποίας προκύπτουν πολλά τροχαία ατυχήματα και καταστροφές περιουσιών και στοιχείων του δημόσιου χώρου, όπως αυλόγυροι. Η παράνομη υλοτομία, η λαθροθηρία και λαθραλιεία, είναι επίσης ζητήματα, για την αποτροπή των οποίων θα πρέπει να ληφθούν πιο αυστηρά

μέτρα, καθώς πρόκειται για ένα ιδιαίτερο και ευαίσθητο οικοσύστημα που χρήζει προστασίας. Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων των οικισμών και των κτηνοτροφικών μονάδων της περιοχής έχει πολλά περιθώρια βελτίωσης. Πολύ σημαντικό είναι να διευθετηθεί το ζήτημα του αποχετευτικού δικτύου, καθώς, όπως αναφέρθηκε, η χρήση των απορροφητικών βόθρων δεν επαρκεί για την εξυπηρέτηση των κατοίκων και των επισκεπτών του Ζαγορίου και ρυπαίνει το υπέδαφος, με αποτέλεσμα να μην είναι πλέον πόσιμο το νερό των δημόσιων βρυσών που βρίσκονται εντός ή πέριξ των οικισμών. Επιπλέον, η σημαντική μείωση της ανθρώπινης δραστηριότητας στις δασικές και τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις γύρω από τους οικισμούς, και κυρίως η έλλειψη της κτηνοτροφίας αιγοπροβάτων, φέρνει με τη σειρά της αλλαγές στο οικοσύστημα, με αποτέλεσμα τη σταδιακή μετατροπή του τοπίου. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η εξάπλωση κωνοφόρων δένδρων στα δάση δρυός, γεγονός που μεταβάλλει δραστικά την εικόνα και το χρώμα του τοπίου μέσα στο οποίο εντάσσονται οι οικισμοί. Η ανάπτυξη των κωνοφόρων και πευκοειδών είναι επιθετική, γεγονός που μπορεί να αποβεί επικίνδυνο για την ισορροπία του οικοσυστήματος και που φυσικά αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο καταστροφών από πυρκαγιές. Τέλος, το ζήτημα του καθαρισμού και της συντήρησης της κοίτης των ποταμών, των ρεμάτων και των χειμάρρων στην περιοχή του Ζαγορίου είναι σημαντικό. Η κακή διαχείριση ή η αδιαφορία επί του θέματος έχει ως αποτέλεσμα τη συσσώρευση φερτών υλικών στις κοίτες ή τη μεταβολή των ορίων τους. Έτσι, όταν έρχεται η περίοδος κατά την οποία το νερό κατεβαίνει ορμητικά, η ροή του είναι ανεξέλεγκτη και συχνά προκαλεί φθορές στα παραδοσιακά γεφύρια.

Εικ.56. Η συσσώρευση φερτών υλικών έχει κλείσει την πλευρική καμάρα αυτού του γεφυριού στο ρέμα του Ντόμπρου. Εάν δεν καθαριστεί, όταν έρθει ορμητικά το νερό μπορεί να προκληθούν δομικές βλάβες στο γεφύρι. Πηγή: Αρχείο Μ.Μπαλοδήμου

Εικ.57. Η εξάπλωση των κωνοφόρων στα δάση δρυός του Ζαγορίου. Πηγή: Αρχείο Μ.Μπαλοδήμου

Στους τομείς της δημόσιας υγείας, της κοινωνικής μέριμνας, των εξυπηρετήσεων και του πολιτισμού, το Ζαγόρι αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω της μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού του. Γίνεται ολοένα δυσκολότερο να συντηρηθούν περιφερειακά ιατρεία, προγράμματα κοινωνικής μέριμνας,

σχολεία και καταστήματα πρώτων ειδών, όσο μειώνονται οι ενδιαφερόμενοι παραλήπτες των υπηρεσιών αυτών, με αρνητικά αποτελέσματα στην ποιότητα ζωής των εναπομεινάντων κατοίκων, ειδικά σε συνδυασμό με την απουσία δημόσιας συγκοινωνίας.

Όσον αφορά στην τοπική οικονομία, στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Ζαγορίου 2012-2014, αναφέρεται το ζήτημα της μικρής αποδοτικότητας του κλάδου της γεωργίας, που αποδίδεται στις κλιματολογικές συνθήκες και την μικρή έκταση καλλιεργήσιμης γης, λόγω του ορεινού χαρακτήρα της περιοχής αλλά και της απώλειας των μόνιμων κατοίκων. Επίσης παρατηρούνται ελλείψεις σε θέματα άρδευσης, αλλά και κατάρτισης των απασχολούμενων στον κλάδο, κάτι που δεν διευκολύνει τον εκσυγχρονισμό των χρησιμοποιούμενων μεθόδων. Η μεταποιητική δραστηριότητα είναι πολύ μικρή στην περιοχή, καθώς με τη συρρίκνωση και γήρανση του πληθυσμού δεν υπάρχει το απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό, και η γεωγραφική θέση αυξάνει σημαντικά τα κόστη μεταφοράς πρώτων υλών και τελικών προϊόντων από και προς το Ζαγόρι. Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα τη διόγκωση του τριτογενή τομέα σε σύγκριση με τους άλλους δύο παραγωγικούς τομείς, χωρίς, ωστόσο, και αυτός να εμφανίζει μεγάλη πρόοδο. Το ζήτημα της απασχόλησης, της καινοτομίας και της εξέλιξης της τοπικής οικονομίας είναι πολύ σημαντικό να μελετηθεί και να βελτιωθεί, προκειμένου να ανθίσει ξανά το Ζαγόρι, να αποκτήσει περισσότερους μόνιμους κατοίκους και, κατ' επέκταση, να προστατευτεί αυτό το μοναδικό οικιστικό σύνολο.

Η τοπική αυτοδιοίκηση έχει να αντιμετωπίσει μια ιδιόζουσα κατάσταση, καθώς ο Δήμος Ζαγορίου καλύπτει πολύ μεγάλη, μα αραιοκατοικημένη έκταση. Λόγω αυτής της έλλειψης συνοχής, η διεύθυνση καθημερινών ζητημάτων και αναγκών γίνεται πιο δύσκολη. Επιπλέον, πρόκειται για έναν υποστελεχωμένο Δήμο, χωρίς το εξειδικευμένο προσωπικό που χρειάζεται για να αναλάβει και να διαχειριστεί προγράμματα ανάπτυξης. Ο μικρός προϋπολογισμός που λαμβάνει δεν επιτρέπει να δρομολογηθούν μεγάλα έργα βελτίωσης των υφιστάμενων υποδομών και δικτύων, πόσο μάλλον να εμπλακεί σε άλλες, καινοτόμες δράσεις για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής.

B.5. SWOT Ανάλυση

Με βάση τις άνωθεν παρατηρήσεις, διαμορφώνεται ο παρακάτω πίνακας όπου εμφανίζονται επιγραμματικά τα πλεονεκτήματα, οι αδυναμίες, οι ευκαιρίες και οι απειλές που αντιμετωπίζει το Ζαγόρι σήμερα. Επίσης, αναφέρονται επιγραμματικά οι προτάσεις που αναλύονται στο Γ μέρος της παρούσας εργασίας.

ΕΜΠ - ΔΙΠΜΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

SWOT ANALYSE					
	Πλεονεκτήματα	Αδυναμίες	Ευκαιρίες	Απειλές	Προτάσεις
Δημογραφικά		Σταθερή μείωση του μόνιμου πληθυσμού	Δυνατότητες τηλεργασίας / βελτίωση δικτύων / τάση επιστροφής στην επαρχία : μπορεί να βοηθήσουν στην επιστροφή μόνιμων κατοίκων στους οικισμούς	Γήρανση του πληθυσμού. Εάν δεν έρθουν νέοι κάτοικοι ορισμένοι οικισμοί κινδυνεύουν με εγκατάλειψη	Βελτίωση υποδομών και δημιουργία κινήτρων για την προσέλκυση πληθυσμού
Γεωγραφική θέση	Με την Εγνατία και την Ιονία Οδό έχει διευκολυνθεί αρκετά η πρόσβαση από Θεσσαλονίκη και Αθήνα	Μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα, όχι εύκολος προσορισμός για ολιγόήμερες αποδράσεις	Ενδεχομένως η απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα και η έλλειψη μαζικού τουρισμού να έχουν ενεργήσει θετικά στη διατήρηση της ταυτότητας των παραδοσιακών οικισμών και του φυσικού περιβάλλοντος		Συνεχής συντήρηση και βελτίωση του οδικού δικτύου, που θα διευκολύνει τις μετακινήσεις
		Προβληματική πρόσβαση σε νοσοκομεία, αγορές, σχολεία και άλλες βασικές εξυπηρετήσεις	Το τοπίο του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου προσφέρει ιδανικό έδαφος για extreme sports, περιπατητικό, φυσιοθεραπευτικό και επιστημονικό τουρισμό	Κίνδυνος αλλοίωσης του τοπίου λόγω ανεπαρκούς θεσμικού πλαισίου προστασίας	Ενίσχυση της θεσμικής προστασίας και της φύλαξης του Εθνικού Δρυμού
Φυσικό Περιβάλλον	Τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους	Ανεπαρκές και όχι σταθερό θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος / Κατάργηση των Φορέων Διαχείρισης		Πιθανή αλλοίωση του περιβάλλοντος από απερισκεπτούς επισκέπτες (ρύπανση και καταπάτηση ευαίσθητων μνημείων της φύσης)	Ενίσχυση των υποδομών και των δράσεων ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης των επισκεπτών σχετικά με το φυσικό περιβάλλον του Δρυμού
		Ανεξέλεγκτη βόσκηση βοοειδών		Κίνδυνος διατάραξης του οικοσυστήματος από υπερεκμετάλλευση	Επιβολή περιορισμών ως προς την ελεύθερη βόσκηση βοοειδών
	Μεγάλη ποικιλία σπάνιας, ενδημικής ή προστατευόμενης χλωρίδας και πανίδας	Παράνομη υλοτόμηση		Τροχάια ατυχήματα και καταστροφή περιουσιών από ανεξέλεγκτα βοοειδή	Οργάνωση και έλεγχος της υλοτόμησης ώστε να λειτουργεί ευεργετικά για το Δρυμό
		Μείωση των φυλλοβόλων δέντρων που δίνουν το χρώμα και την εναλλαγή των εποχών και αύξηση των κωνοφόρων, με αποτέλεσμα σημαντική αλλαγή στο τοπίο	Ανεπαρκής συντήρηση και έλλειψη καθαρισμού στις κοίτες των ρεμάτων - χειμάρρων	Επιθετική ανάπτυξη πευκοειδών, η οποία καταστρέφει τα φυλλοβόλα δέντρα και αυξάνει τον κίνδυνο πυρκαγιάς	Πρόκληση βλαβών στα παραδοσιακά γεφύρια από ανεξέλεγκτη ροή νερού ή από συσσώρευση φερτών υλικών
	Η ύπαρξη αξιοποιήσιμου δυναμικού ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (υδάτινο δυναμικό, δασικός τλούτος, υπολείμματα αγροτικών εκμεταλλεύσεων κ.λπ.).				Διαρκής καθαρισμός και διευθέτηση των κοιτών των ποταμών - χειμάρρων - ρεμάτων
					Ανάπτυξη υποδομών αξιοποίησης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (βιομάζα και υδροηλεκτρική ενέργεια)

<p>Δομημένο Περιβάλλον</p>	<p>Οικιστική ενότητα με πολύ ενδιαφέρουσα πολεοδομική οργάνωση και διατηρημένο πολεοδομικό ιστό, και μεγάλη ιστορική και πολιτισμική αξία</p>	<p>Λανθασμένη οριοθέτηση των οικισμών</p> <p>Ανεπαρκής ή μη αποτελεσματικός έλεγχος των νέων κατασκευών οικισμών</p> <p>Ελλείψεις στο θεσμικό πλαίσιο προστασίας των ιστορικών αυτών οικισμών</p>	<p>Ανάδειξη της ταυτότητας αυτών των οικισμών για την προέλευση μόνιμων κατοίκων και συνειδητοποιημένων επικοινωνιών</p>	<p>Αλλοίωση από μη σωστή οριοθέτηση των οικισμών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία νεότερων κατασκευών στις παρυφές τους, οι οποίες προσβάλλουν την αρχιτεκτονική τους φυσιογνωμία και καταστρέφουν το προστατευόμενο φυσικό περιβάλλον</p> <p>Κίνδυνος αλλοίωσης του συνόλου από ασύμβατες επεμβάσεις λόγω ελλιπούς ελέγχου των κατασκευών</p> <p>Επεμβάσεις στο δημόσιο χώρο που δεν συνάδουν με τα παραδοσιακά πρότυπα</p> <p>Χρήση μη συμβατών μεθόδων και υλικών στις επεμβάσεις στα υφιστάμενα κτίσματα, με κίνδυνο την μορφολογική και δομική τους αλλοίωση</p>	<p>Σωστή οριοθέτηση του προστατευόμενου συνόλου, με ζώνες προστασίας και νομοθετημένη κατοχύρωση του παραδοσιακού πολεοδομικού ιστού σε όλους τους οικισμούς</p> <p>Αποτελεσματικότερος έλεγχος και καθοδήγηση από το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής στη διαδικασία ανέγερσης νέων κτισμάτων, παράλληλα με την τροποποίηση των όρων δόμησης σύμφωνα με την εμπειρία που έχει αποκτηθεί στα χρόνια της ισχύος τους, διορθώνοντας πιθανά κενά</p> <p>Στελέχωση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής από καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό, με βαθιά γνώση του τόπου και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, ικανό να καθοδηγήσει με σωστό και αμερόληπτο τρόπο τόσο τις επεμβάσεις στα υφιστάμενα κτίσματα και το δημόσιο χώρο, όσο και τις νέες κατασκευές</p> <p>Αποκατάσταση σημαντικών δημοσίων κτισμάτων και η επαναλειτουργία τους, και επεμβάσεις στο δημόσιο χώρο με σοβαρές μελέτες και σεβασμό στον παραδοσιακό χαρακτήρα του τόπου, έτσι ώστε να λειτουργήσουν ως υπόδειγμα για άλλες αποκαταστάσεις</p> <p>Ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση κατοίκων και μηχανικών για τις σωστές μεθόδους επέμβασης σε ιστορικά κτήρια</p> <p>Οργάνωση επιμορφωτικών δράσεων για την κατάρτιση νέων τεχνιτών στην παραδοσιακή οικοδομική τέχνη / Ενίσχυση της διασκαλίας της παραδοσιακής οικοδομικής στις σχετικές σχολές και πανεπιστήμια</p> <p>Ανάδειξη και εκμετάλλευση των κτηρίων που είναι δημόσια περιουσία, για την εγκατάσταση χρήσεων που θα βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσης</p> <p>Απόδοση οικονομικών κινήτρων και ελαφρύνσεων, διευκλίνηση των διαδικασιών αδειοδότησης και συμβουλευτική δράση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής για τις αποκαταστάσεις παραδοσιακών κτισμάτων</p> <p>Μέριμνα για την απομάκρυνση των οχημάτων από το εσωτερικό των οικισμών / Έλεγχος για την επαναφορά του δημόσιου χώρου στην αρχική του κατάσταση από τους οργανισμούς κοινής ωφέλειας μετά το πέρας των εργασιών τους</p> <p>Διαμόρφωση δικτύου πολιτιστικών διαδρομών και εννοποίησης μνημείων χρησιμοποιώντας το υπάρχον δίκτυο μονοπατιών</p>
	<p>Ιδιαίτερη αρχιτεκτονική των οικισμών με πολλά ανατομεινάντα αυθεντικά παραδοσιακά κτίσματα</p>	<p>Ελλιπή σωστής καθοδήγησης από το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής</p> <p>Ελλιπή καταρτισμένων τεχνιτών στην παραδοσιακή οικοδομική τέχνη</p> <p>Εγκατάλειψη - μη συντήρηση / αποκατάσταση των κτισμάτων, έλλειψη οικονομικών κινήτρων και καθοδήγησης των ιδιοκτητών για την αποκατάσταση της περιουσίας τους</p> <p>Επεμβάσεις στα κελντερίμια στο εσωτερικό των οικισμών, είτε για τη διέλευση δικτύων, είτε για τη διέλευση οχημάτων</p> <p>Ανεπαρκής ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων</p>	<p>Πολλά κτίσματα στην ιδιοκτησία δημόσιων φορέων, όπως ο Δήμος, γεγονός που προσφέρει την ευκαιρία συμπλήρωσης χρήσεων που λείπουν και είναι ωφέλιμες για τους οικισμούς</p> <p>Κίνδυνος απώλειας σημαντικού μέρους του κτηριακού αποθέματος εάν δεν ληφθούν άμεσα μέτρα για την αποκατάστασή του, και εάν χαθεί η τεχνολογία για την συντήρηση και την κατασκευή των παραδοσιακών κτηρίων και των λοιπών στοιχείων του χώρου</p> <p>Καταστροφή των παραδοσιακών κελντεριμίων</p>	<p>Ευκαιρία σύνδεσης της ιστορίας του τόπου μέσα από δράσεις, ενημερωτικά προγράμματα και οργανωμένες ιστορικές διαδρομές στο Ζαγόρι</p>	

Δομημένο Περιβάλλον	Ιστορικό δίκτυο μονοπατιών και γεφυρών, που συνδέει τους οικισμούς, διασχίζοντας το μοναδικό τοπίο		Ανάδειξη των παραδοσιακών στοιχείων του χώρου, μονοπάτια, γεφύρια, βρύσες, μύλοι		Διαμόρφωση δικτύου πολιτιστικών διαδρομών και εντοπισμός μνημείων χρησιμοποιώντας το υπάρχον δίκτυο μονοπατιών
Πολιτιστικά Χαρακτηριστικά	Ιδιαίτερες παραδόσεις, ήθη και έθιμα που σχετίζονται με τις διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες που έχουν κατοικήσει το χώρο Αρκετοί ενεργοί πολιτιστικοί σύλλογοι Εξαιρετικές γραστρονομικές προτάσεις	Ελλιπή καταστημάτων πρώτων ειδών, κέντρων υγείας, φαρμακείων και λοιπών εξυπηρετήσεων Έλλειψη παροχής υπηρεσιών και προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας Σταδιακό κλείσιμο των σχολείων, λόγω έλλειψης μαθητών	Προσέλευση επισκεπτών και ενίσχυση του ενδιαφέροντος των ντόπιων μέσω της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς Ευκαιρία για νέα καταστήματα και νέες επιχειρηματικές ιδέες	Κίνδυνος, λόγω γήρανσης του πληθυσμού, να χαθούν τα έθιμα και οι παραδόσεις του τόπου	Αξιοποίηση της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής μέσω δράσεων προβολής και προώθησης τους Ενίσχυση των συλλόγων και των δράσεών τους Προώθηση των τοπικών προϊόντων
Έργα υποδομών / εξυπηρετήσεις	Το οδικό δίκτυο που συνδέει τους οικισμούς είναι επαρκές	Πλήρης απουσία δημόσιας κοινωνιακής			Αναβάθμιση των υποδομών και του εξοπλισμού των αγροτικών ιατρείων και δημιουργία Κέντρου Υγείας Υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας π.χ. ΚΑΠΗ, ΚΗΦΗ, προγράμματα δια βίου μάθησης κ.ά. Λήψη μέτρων κοινωνικής μέριμνας και αποδοση κινήτρων για την εγκατάσταση νέων οικογενειών στην περιοχή Διαμόρφωση αποτελεσματικής δημόσιας συγκοινωνίας που θα φέρει τα Ζαγοροχώρια πιο κοντά με τα Ιωάννινα και θα μειώσει το κόστος της μετακίνησης, εξυπηρετώντας μαθητές προς τα πλησιέστερα σχολεία και δίνοντας τη δυνατότητα σε όλους τους κατοίκους να διατηρούν δραστηριότητες στα Ιωάννινα και άλλες κοντινές περιοχές Πρόβλεψη χώρων στάθμευσης στις εισόδους των οικισμών, και διάνοιξη περιφερειακών δασικών δρόμων για την προσέγγιση και την τροφοδοσία των απομακρυσμένων σημείων των οικισμών Κατασκευή αποχετευτικού δικτύου και βιολογικού καθαρισμού
Τοπική Αυτοδιοίκηση	Πολύ καλή ποιότητα νερού	Ανύπαρτο δίκτυο αποχέτευσης, γεγονός που οδηγεί σε προβλήματα με τους απορροφητικούς βόθρους όταν υπάρχει μεγάλη επισκεψιμότητα και στη μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντα Παλιό δίκτυο ύδρευσης που χρειάζεται συντήρηση και αύξηση της επάρκειας νερού για ύδρευση και άρδευση τους θερινούς μήνες Μεγάλη αραιοκατοικημένη έκταση, που δυσκολεύει τον έλεγχο και την εξυπηρέτηση όλων των περιοχών Υποστελεχωμένος Δήμος με αρκετές ελλείψεις σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και εξοπλισμό, και περιορισμένο προϋπολογισμό για έργα και δράσεις.	Η δημοιούργια της πλατφόρμας έξυπνης πόλης για το Δήμο Ζαγορίου, μέσω της οποίας μπορεί να διευκολυνθεί η ορθολογική διαχείριση ορισμένων τομέων παροχής υπηρεσιών από τον Δήμο.		Εκσυγχρονισμός και βελτίωση της αποδοτικότητας του δικτύου ύδρευσης για όλους τους οικισμούς Σταδιακή αύξηση της χρήσης των νέων τεχνολογιών για την διοίκηση, τόσο στον τομέα της βελτίωσης των υποδομών και του αυτοματισμού ορισμένων διαδικασιών (πχ έξυπνοι κάδοι), όσο και στον τομέα της εξυπηρέτησης πολιτών (ελαχιστοποίηση της ταλαιπωρίας για γραφειοκρατικά ζητήματα, δυνατότητα των πολιτών να κοινοποιήσουν άμεσα κάποιο τρέχον ζήτημα και να έχουν ανταπόκριση σε πραγματικό χρόνο)

<p>Τοπική οικονομία</p>	<p>Υπεροχή του μη οικονομικά ενεργού πληθυσμού έναντι του οικονομικά ενεργού, λόγω γήρανσης του πληθυσμού και αδιοναμίας συγκράτησης του νέου παραγωγικού πληθυσμού</p> <p>Ο τουρισμός θεωρείται από πολλούς μονόδρομος για την ανάπτυξη</p> <p>Διόγκωση του τριτογενή τομέα σε βάρος των άλλων δύο παραγωγικών τομέων</p> <p>Ο κλάδος της γεωργίας έχει χαμηλή αποδοτικότητα, λόγω των κλιματολογικών συνθηκών, του έντονου ορεινού χαρακτήρα της περιοχής, αλλά και λόγω έλλειψης μόνιμων κατοίκων</p> <p>Ορισμένα τοπικά προϊόντα, όπως το μέλι, τα βότανα και τα γλυκά του κουταλιού είναι πολύ αξιόλογα, καθώς και κάποιες παραδοσιακές ασχολίες, όπως η υφαντική</p>	<p>Αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος, της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς για την προσέλκυση επισκεπτών</p> <p>Στην περιοχή ευδοκούν ποιοτικά φυτικά προϊόντα και διάφορες ποικιλίες θεραπευτικών βοτάνων και αυτόχθονων ειδών φυτών με αρωματικές ή φαρμακευτικές ιδιότητες</p> <p>Ελάχιστη δραστηριότητα στη μεταποίηση, που οδηγεί σε μικρή ανταγωνιστικότητα των τοπικών αγροτικών προϊόντων, λόγω ελλείψεων στην συσκευασία και την τυποποίηση</p> <p>Έλλειψη καινοτομίας και πολύ παλιές μέθοδοι και υποδομές στις κτηνοτροφικές μονάδες, και πλήρης απώλεια της παραδοσιακής κτηνοτροφίας αιγοπροβάτων</p>	<p>Μονοπώλαιο τουρισμού στην ανάπτυξη - μετατροπή της ουσίας του τόπου σε τουριστικό προϊόν</p>	<p>Διασύνδεση του τομέα του τουρισμού με το περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά, έτσι ώστε να διαμορφωθεί ο τουρισμός σύμφωνα με τον τόπο και να λειτουργήσει ευεργετικά</p> <p>Υλοποίηση υποδομών υποστήριξης και ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας και της ανταγωνιστικότητας και στους τρεις παραγωγικούς τομείς, και η προστασία διασύνδεσής τους</p> <p>Παραγωγή τοπικών προϊόντων ποιότητας, ΠΟΠ ή ΠΠΕ</p> <p>Αξιοποίηση των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων και εφαρμογή συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων για την παραγωγή ποιοτικών, τυποποιημένων και πιστοποιημένων προϊόντων, και ενθάρρυνση της μεταποίησης-τυποποίησης στο χώρο της βιολογικής γεωργίας δευτερογενούς και αυξημένης ζήτησης για βιολογικά προϊόντα</p> <p>Εκσυγχρονισμός και οργάνωση της κτηνοτροφίας μέσω οικονομικών κινήτρων για τη βελτίωση των υποδομών και των συνθηκών εργασίας</p>	
-------------------------	--	--	---	---	--

Γ. Προστασία και ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών του Ζαγορίου

Γ.1. Βασικοί άξονες που πρέπει να διέπουν τη διαχείριση ενός τέτοιου τόπου

Η διαχείριση του συμπλέγματος των παραδοσιακών οικισμών του Ζαγορίου και του φυσικού περιβάλλοντός τους οφείλει να προσεγγιστεί με άξονες την προστασία της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού τοπίου, και την ανάπτυξη με όρους αειφορίας.

Η χώρα μας έχει θεσμοθετήσει διεθνείς διατάξεις, με τις οποίες δεσμεύτηκε για τη διατήρηση των παραπάνω. Συγκεκριμένα, θεσμοθέτησε τη Σύμβαση της Γρανάδας για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης (3/10/1985), σύμφωνα με την οποία ορίζεται το περιεχόμενο της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς που συμπεριλαμβάνει μεμονωμένα μνημεία, κτηριακά συμπλέγματα αλλά και τόπους διαμορφωμένους από τη φύση και την ανθρώπινη δραστηριότητα. Με τη σύμβαση της Γρανάδας ορίζονται οι υποχρεώσεις των κρατών που συνυπογράφουν για τη διαφύλαξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, για τη διαμόρφωση της ανάλογης νομοθεσίας και για τη μέριμνα για την τήρησή της. Επίσης για την προαγωγή των παραδοσιακών τεχνικών και την ευαισθητοποίηση των νέων γενεών για τον σεβασμό και την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Με τη σύμβαση της Φλωρεντίας για το Τοπίο (20/10/2000), ορίζεται η έννοια του τοπίου και τίθενται οι κατευθυντήριες γραμμές για τη διαφύλαξή του, με αναγνώριση της εξέχουσας σημασίας που έχει για τη διαμόρφωση της κουλτούρας των τοπικών κοινοτήτων, για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης στις τοπικές κοινωνίες και για την ποιότητα ζωής των ανθρώπων εν γένει, ενώ τονίζεται η ανάγκη για την προστασία του τοπίου στο πλαίσιο των γοργών ρυθμών ανάπτυξης που μεταβάλλουν σημαντικά το ζωτικό περιβάλλον γύρω από τις πόλεις και τους οικισμούς όπου κατοικούμε.

Για την ολοκληρωμένη προστασία και την αειφόρο ανάπτυξη του τόπου, με διατήρηση των πολιτιστικών του χαρακτηριστικών και προσαρμογή στις νέες συνθήκες ζωής και τις κοινωνικές και οικονομικές μεταλλαγές, είναι απαραίτητη η εισαγωγή των στόχων της προστασίας στον Πολεοδομικό και Χωροταξικό Σχεδιασμό, και η διαμόρφωση ειδικού Σχεδίου Διαχείρισης. Απαιτούμενη είναι η σε βάθος γνωριμία με τον τόπο και τα ιστορικά, πολιτιστικά, αρχαιολογικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του, και η μελέτη της οικονομικής ταυτότητάς του και των μεταλλαγών που έχουν πραγματοποιηθεί στο πέρασμα του χρόνου στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες της περιοχής.

Το Σχέδιο Προστασίας και Διαχείρισης της εξέλιξης των οικισμών οφείλει να συντάσσεται με τη συνεργασία των κατοίκων και να περιλαμβάνει:

Ειδικό νομοθετικό πλαίσιο, Διοικητικές ρυθμίσεις, Κοινωνικά και οικονομικά μέτρα και Έργα ανάπλασης του δημόσιου χώρου

Η προστασία, ανάδειξη και αειφόρος ανάπτυξη του συνόλου των οικισμών του Ζαγορίου, προϋποθέτει σημαντικές πρωτοβουλίες και δραστικά μέτρα από τη μεριά της πολιτείας, πέρα από την ευαισθητοποίηση και τη θέληση των τοπικών παραγόντων και κατοίκων. Απαραίτητη είναι η εκπόνηση νέων πολεοδομικών σχεδίων που να ορίζουν με σαφήνεια τα όρια των οικισμών, και η συμπλήρωση της νομοθεσίας που αφορά τη νέα δόμηση και τις επεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίσματα και στο δημόσιο χώρο. Οι άξονες που οφείλουν να διέπουν το θεσμικό πλαίσιο προστασίας του τόπου θα πρέπει να είναι η ουσιαστική προστασία της δομής και της μορφής του, καθώς και η αειφόρος ανάπτυξη των οικισμών, άρρηκτα συνδεδεμένη με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο εντάσσονται.

Παράλληλα ωστόσο με τη νομοθετική προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος του τόπου, είναι αναγκαία η στήριξη της κατοικίας στην περιοχή. Η έννοια της αειφορίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενεργό δράση των ανθρώπων στον τόπο, και αποτελεί τον μοναδικό τρόπο αποφυγής της μουσειοποίησης των οικισμών σε μια μορφή παγωμένη στο χρόνο. Για την προσέλκυση λοιπόν της ζωής στον τόπο είναι απαραίτητη η βελτίωση των υποδομών που την υποστηρίζουν, και η ενίσχυση της παραγωγικής βάσης των οικισμών.

Γ.2. Προτάσεις προστασίας και ανάδειξης

Γ.2.1. Νομοθετικές ρυθμίσεις

Ξεκινώντας από την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος του Ζαγορίου, είναι ευθύνη της πολιτείας να φροντίσει για την ενίσχυση της θεσμικής προστασίας του Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου. Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να ληφθούν αυστηρότερα μέτρα φύλαξης του Δρυμού από δραστηριότητες και συνθήκες που θέτουν σε κίνδυνο την ισορροπία του ιδιαίτερου αυτού οικοσυστήματος. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να επιβληθούν περιορισμοί ως προς την ελεύθερη βόσκηση βοοειδών, και να διαμορφωθεί πλαίσιο που θα οργανώνει και θα ελέγχει την υλοτόμηση στα όρια του Δρυμού, με στόχο την υποβοήθηση της φυσικής ανάπτυξης της χλωρίδας της περιοχής. Αντίστοιχα θα πρέπει να καταπολεμηθεί αυστηρότερα η λαθροθηρία και η λαθραλιεία στην περιοχή για τη διατήρηση της ισορροπίας πανίδας του Εθνικού Δρυμού.

Στο πλαίσιο των νομοθετικών ρυθμίσεων, η σημαντικότερη ίσως κίνηση που οφείλει να κάνει άμεσα η πολιτεία είναι η σωστή οριοθέτηση του προστατευόμενου συνόλου, με ζώνες προστασίας και νομοθετημένη κατοχύρωση του πολεοδομικού ιστού κάθε παραδοσιακού οικισμού του Ζαγορίου. Μέσω της ισχυρής θεσμοθέτησης των σωστών ορίων των οικισμών προστατεύεται τόσο το φυσικό περιβάλλον, όσο και οι ίδιοι οι οικισμοί από τις αλλοιώσεις που επιφέρει η εκτός ορίων δόμηση. Η επικαιροποίηση και συμπλήρωση των όρων και περιορισμών δόμησης που διέπουν τους παραδοσιακούς οικισμούς είναι απαραίτητη, προκειμένου να αποφευχθούν οι αλλοιώσεις που παρατηρούνται σήμερα στον παραδοσιακό πολεοδομικό ιστό και στη μορφολογία των οικισμών, όπως αναλύεται στην παράγραφο Β.4.1. του παρόντος. Επίσης είναι σημαντικό να οργανωθεί η καταγραφή και η θεσμοθετημένη προστασία του συνόλου των παραδοσιακών κτισμάτων, πέρα από την κήρυξη μεμονωμένων μνημείων.

Γ.2.2. Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών

Η τοπική αυτοδιοίκηση οφείλει να εκσυγχρονίσει τις μεθόδους λειτουργίας της, προκειμένου να ανταποκριθεί στη διαχείριση του μοναδικού αυτού οικιστικού συνόλου. Οι νέες τεχνολογίες αποτελούν σημαντικό εργαλείο στη διευκόλυνση της οργάνωσης και της διαχείρισης, και θα πρέπει να τεθούν σε χρήση τόσο στον τομέα της βελτίωσης των υποδομών, όσο και στον τομέα της εξυπηρέτησης και της ανταπόκρισης στα αιτήματα των πολιτών. Όσον αφορά στις υποδομές, υπάρχει πληθώρα εργαλείων που μπορούν να βελτιστοποιήσουν τις διαδικασίες ελέγχου και εξυπηρέτησης της περιοχής, όπως τα συστήματα έξυπνων κάδων, που ειδοποιούν όταν γεμίζουν, για τη βέλτιστη οργάνωση της αποκομιδής των απορριμμάτων, που έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούνται σε ορισμένες περιπτώσεις. Τέτοιου είδους αυτοματισμοί μπορούν να διευκολύνουν πολύ το έργο της διαχείρισης καθημερινών δραστηριοτήτων του Δήμου, και να εξοικονομήσουν ενέργεια, πόρους και ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο είναι περιορισμένο και πολύτιμο για το Δήμο. Στον τομέα της εξυπηρέτησης των πολιτών με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, η τεχνολογία έχει αποδειχθεί απαραίτητο εργαλείο, και η χρήση της πλέον θεωρείται δεδομένη για τις περισσότερες συναλλαγές των πολιτών με δημόσιους φορείς. Σε περιοχές όπως το Ζαγόρι, όπου οι αποστάσεις είναι μεγάλες και η συγκοινωνία εκλείπει, είναι απαραίτητη η μέριμνα για την πρόσβαση όλων των πολιτών σε ηλεκτρονικό υπολογιστή και στο διαδίκτυο, προκειμένου να επωφεληθούν από τις όλο και περισσότερες ψηφιοποιημένες διαδικασίες, και να αποφύγουν τις άσκοπες μετακινήσεις για γραφειοκρατικά ζητήματα.

Μια επιπλέον κίνηση που είναι σημαντικό να πραγματοποιήσει η τοπική αυτοδιοίκηση, είναι να προβεί σε αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, εγκαθιστώντας στα δημόσια κτήρια χρήσεις που λείπουν από τους οικισμούς, οι οποίες μπορούν να βελτιώσουν το επίπεδο ζωής στην περιοχή. Η πρόταση της

αξιοποίησης της δημόσιας περιουσίας, τόσο για εγκατάσταση νέων χρήσεων, όσο και για την αύξηση των εσόδων του Δήμου, αναφέρεται και στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Ζαγορίου 2012-2014.

Στο ζήτημα της προστασίας του δομημένου περιβάλλοντος του Ζαγορίου, είναι σημαντικό να ισχυροποιηθούν οι θεσμοί που είναι υπεύθυνοι για τον έλεγχο, την προστασία και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του Ζαγορίου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την επαρκή στελέχωση του τοπικού Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής με προσωπικό που έχει βαθιά γνώση του τόπου και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, και θα είναι ικανό να καθοδηγήσει με σωστό και αμερόληπτο τρόπο τόσο τις επεμβάσεις στα υφιστάμενα κτίσματα και τον δημόσιο χώρο, όσο και τις νέες κατασκευές. Προτείνεται η ενίσχυση του συμβουλευτικού ρόλου του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής, μέσω του οποίου θα ήταν καλό να οργανωθούν σταθερά προγράμματα ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης των κατοίκων και των μηχανικών του τόπου ως προς την αξία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και ως προς τις σωστές μεθόδους επέμβασης σε ιστορικά κτήρια. Η πολιτεία οφείλει επίσης να ενισχύσει τη διδασκαλία της παραδοσιακής οικοδομικής τέχνης στις τεχνικές σχολές και στα πανεπιστήμια, και να οργανώσει επιμορφωτικές δράσεις για την κατάρτιση νέων τεχνιτών στις παραδοσιακές τεχνικές.

Γ.2.3. Κοινωνικά και οικονομικά μέτρα

Όπως αναφέρθηκε στην παράγραφο Γ.1. του παρόντος, η προστασία προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή των κατοίκων και των τοπικών παραγόντων και, έχοντας στόχο την αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής, είναι πολύ σημαντικό να ενισχυθεί ο θεσμός της κατοικίας με κατάλληλα κίνητρα και να δοθεί ώθηση στην τοπική οικονομία.

Για τον σκοπό αυτό, θα πρέπει να ενισχυθούν οι κοινωνικές παροχές στο Ζαγόρι, κάτι που περιλαμβάνει την αναβάθμιση του εξοπλισμού και την στελέχωση των αγροτικών ιατρείων, και τη δημιουργία Κέντρου Υγείας σε κεντροβαρικό σημείο. Επίσης περιλαμβάνει την φροντίδα για την υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας, όπως είναι τα ΚΑΠΗ τα ΚΗΦΗ, τα προγράμματα δια βίου μάθησης κ.ο.κ.. Προτάσεις τέτοιας φύσης συμπεριλαμβάνονται και στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου.

Η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας αναλύεται εκτενώς στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, και περιλαμβάνει την αξιοποίηση των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων και την εφαρμογή συστημάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων, με στόχο την παραγωγή ποιοτικών, τυποποιημένων και πιστοποιημένων προϊόντων, και την ενθάρρυνση της

μεταποίησης-τυποποίησης στο χώρο της βιολογικής γεωργίας δεδομένης της αυξημένης ζήτησης για βιολογικά προϊόντα, πιστοποιημένα ως ΠΟΠ ή ΠΓΕ. Εξίσου σημαντικές δράσεις είναι η οργάνωση και ο εκσυγχρονισμός της κτηνοτροφίας, με την εφαρμογή οικονομικών κινήτρων, καθοδήγησης και βελτίωσης των υποδομών και των συνθηκών εργασίας, έχοντας ως στόχο και την ενίσχυση της κτηνοτροφίας αιγοπροβάτων, που ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα περιλαμβάνει επίσης προτάσεις για την υποστήριξη και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και στους τρεις παραγωγικούς τομείς. Ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα είναι η διαχείριση του τουρισμού, προκειμένου να δρα ευεργετικά για την περιοχή και να αποφευχθούν οι κίνδυνοι αλλοίωσης των οικισμών και του περιβάλλοντος από την τουριστική ανάπτυξη. Για τον σκοπό αυτό, θα πρέπει να αναπτύσσεται ο τουρισμός σύμφωνα με τη φέρουσα ικανότητα του τόπου, και να προσελκύνονται ευαίσθητοποιημένοι επισκέπτες.

Επιπλέον, είναι σημαντικό για τη διατήρηση του υπάρχοντος κτηριακού αποθέματος να δοθούν οικονομικά κίνητρα και ελαφρύνσεις, και να διευκολυνθούν οι διαδικασίες αδειοδότησης και ελέγχου για τις αποκαταστάσεις υφιστάμενων κτηρίων, έτσι ώστε να υπάρξει μεγαλύτερη προθυμία των ιδιοκτητών παραδοσιακών κτισμάτων ως προς τη συντήρησή τους.

Στο πλαίσιο της ανάδειξης της πλούσιας πολιτισμικής κληρονομιάς, προτείνεται η ενίσχυση των δράσεων των τοπικών συλλόγων, η προβολή και η προώθηση του πολιτισμού του τόπου έξω από τα όρια του Ζαγορίου, και η διαμόρφωση πολιτιστικών διαδρομών, μέσω της ενοποίησης των οικισμών, των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων της φύσης της περιοχής. Με τον τρόπο αυτό, δίνεται η ευκαιρία να αξιοποιηθεί και να αποκτήσει ξανά ζωή το ιστορικό δίκτυο μονοπατιών του Ζαγορίου, αναδεικνύοντας τον πλούτο της περιοχής σε έργα υποδομών που υποστήριζαν τη ζωή στον τόπο για αιώνες, όπως είναι τα γεφύρια, οι μύλοι και οι σκάλες.

Η ενίσχυση των υποδομών και των δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με το περιβάλλον του Εθνικού Δρυμού, καθώς και η ενθάρρυνση της ενεργούς δράσης των τοπικών φορέων για την προστασία και τη διατήρηση της τοπικής χλωρίδας και πανίδας, μπορούν να δώσουν ώθηση στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η πιο ενεργός συμμετοχή σε δράσεις που αφορούν το περιβάλλον μας, λειτουργεί εξ' ίσου ευεργετικά για την τοπική κοινωνία, όσο και για το ίδιο το περιβάλλον.

Γ.2.4. Έργα υποδομών και αποκαταστάσεις κτηρίων και δημόσιου χώρου

Προκειμένου να ενισχυθεί ο θεσμός της κατοικίας και να προστατευτεί το φυσικό περιβάλλον και η πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά του τόπου, είναι απαραίτητη η βελτίωση των υποδομών της περιοχής και η πραγματοποίηση έργων ανάπλασης στο δημόσιο χώρο. Η συνεχής συντήρηση και βελτίωση του οδικού δικτύου, σε συνδυασμό με την εδραίωση αποτελεσματικής δημόσιας συγκοινωνίας, είναι παράγοντες που θα φέρουν τα Ζαγοροχώρια πιο κοντά με τα Ιωάννινα και τα άλλα γειτονικά αστικά κέντρα, μειώνοντας το κόστος της μετακίνησης, εξυπηρετώντας την μετάβαση μαθητών προς τα πλησιέστερα σχολεία και δίνοντας τη δυνατότητα σε όλους τους κατοίκους να διατηρούν δραστηριότητες στα Ιωάννινα και άλλες κοντινές περιοχές. Ταυτόχρονα, για την απομάκρυνση των οχημάτων από το εσωτερικό των οικισμών, θα πρέπει να γίνει πρόβλεψη για χώρους στάθμευσης στις εισόδους τους και διάνοιξη περιφερειακών δασικών δρόμων για την προσέγγιση και την τροφοδοσία των απομακρυσμένων σημείων των οικισμών.

Όσον αφορά στα δίκτυα κοινής ωφελείας, είναι ύψιστης σημασίας το ζήτημα της δημιουργίας σύγχρονου αποχετευτικού δικτύου και βιολογικού καθαρισμού, καθώς και ο εκσυγχρονισμός και η βελτίωση της αποδοτικότητας του δικτύου ύδρευσης, προκειμένου να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των οικισμών και να περιοριστεί το αντίκτυπο στο φυσικό περιβάλλον.

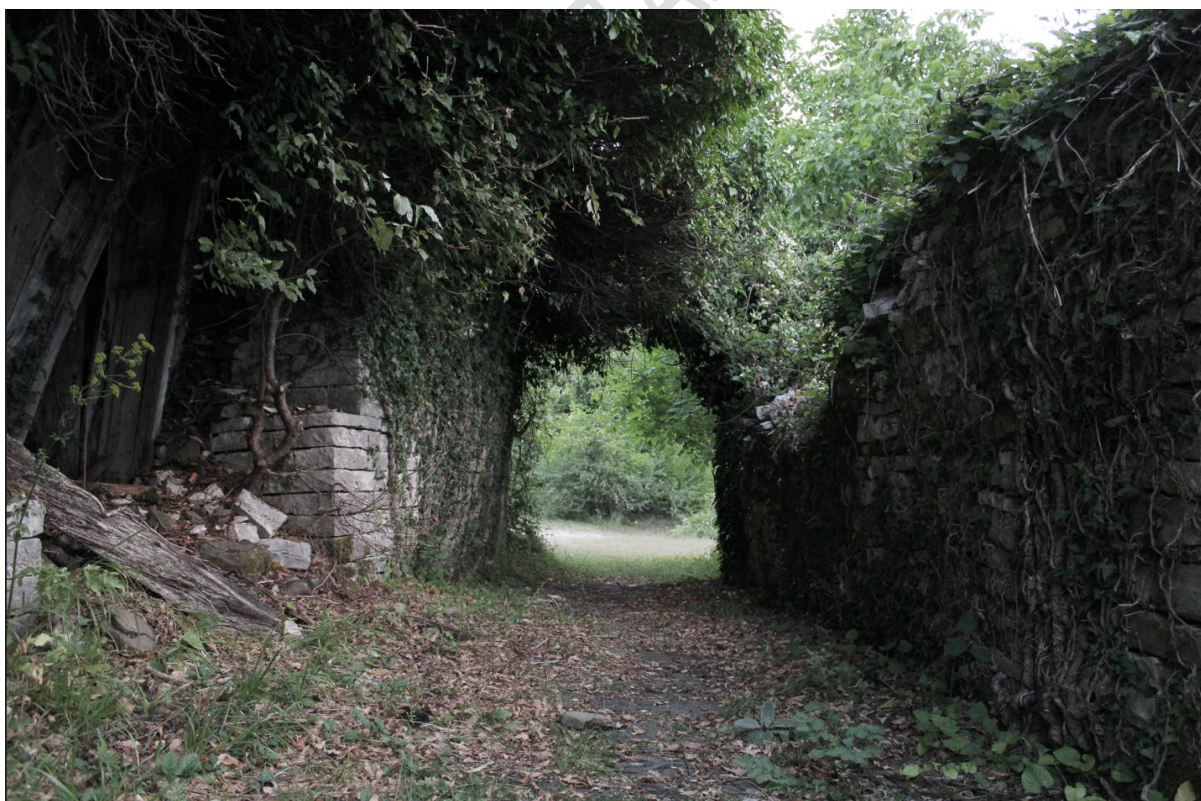
Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του τόπου προϋποθέτει την φροντίδα του δημόσιου χώρου με κατάλληλες ενέργειες συντήρησης και αποκατάστασης, μέριμνα για τη συντήρηση του δικτύου των μονοπατιών και των καλντεριμιών, και σωστές μελέτες αποκατάστασης για τα παραδοσιακά κτήρια τα οποία εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του δημοσίου και για τα λοιπά στοιχεία του δομημένου περιβάλλοντος, όπως είναι τα γεφύρια, οι νερόμυλοι, οι βρύσες ή οι σκάλες. Τα έργα αυτά είναι σημαντικό να πραγματοποιηθούν με τις βέλτιστες πρακτικές και μεθόδους αποκατάστασης, έτσι ώστε να αποτελέσουν υπόδειγμα για τις αποκαταστάσεις των υπόλοιπων παραδοσιακών κατασκευών που θα πραγματοποιηθούν από ιδιώτες. Τέλος, πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην μέριμνα για τον δημόσιο χώρο, με σωστό έλεγχο όσον αφορά στην επαναφορά του στην αρχική του κατάσταση έπειτα από εργασίες εγκαταστάσεων υποδομών από οργανισμούς κοινής ωφελείας, και στην κατάλληλη σήμανση του χώρου, έτσι ώστε να αποφεύγονται ενέργειες που βλάπτουν τον δημόσιο χώρο, όπως η είσοδος και η στάθμευση οχημάτων στο εσωτερικό των οικισμών.

Ο διαρκής καθαρισμός και η διευθέτηση στις κοίτες των ποταμών, των ρεμάτων και των χειμάρρων της περιοχής είναι απαραίτητα μέτρα για την προστασία των παραδοσιακών γεφυριών που κινδυνεύουν από την ανεξέλεγκτη ροή του νερού τις περιόδους βροχών. Τέλος, το φυσικό περιβάλλον

του Δρυμού παρέχει τη δυνατότητα αξιοποίησης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπως η βιομάζα ή η υδροηλεκτρική ενέργεια, κάτι το οποίο, όπως αναφέρεται και στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψιν για την αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής.

Επίλογος

Ζαγόρι, ονομάζεται η περιοχή αυτή που, κρυμμένη πίσω από τα βουνά, εμπεριέχει τη μαγευτική άγρια φύση και τα έργα που δημιούργησε ο άνθρωπος μέσα σε αυτό το τοπίο για να το κάνει πιο φιλόξενο, για να το φέρει στα μέτρα του και να το περπατήσει, να το καλλιεργήσει, να το ζήσει. Το Ζαγόρι λοιπόν δεν είναι μόνο οι πετρόχτιστοι οικισμοί του, ή τα μονοπάτια, ή τα φαράγγια. Είναι η ιστορία της συνύπαρξης του ανθρώπου και της φύσης, είναι τα χρώματα στις φορεσιές των ανθρώπων που πέρασαν από εκεί, η γλώσσα, τα τραγούδια και το φαγητό τους, ο τρόπος που έχτισαν τις κατοικίες, τις εκκλησίες και τα γεφύρια τους. Είναι λοιπόν απαραίτητο, για τη διαφύλαξη της ιστορίας, του πολιτισμού και της ταυτότητάς μας, να φροντίσουμε για τη διατήρηση του Ζαγορίου, και κάθε τόπου που εμπεριέχει αυτού του είδους τη σοφία και τη μαγεία.

Εικ.58. Εγκατάλειψη στα όρια του Διλόφου.

Παράρτημα

ΚΗΡΥΞΕΙΣ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ					
A/A	Οικισμός	Ο.Τ.Α.	Νομός	Θεσμικό Πλαίσιο Προστασίας	
1	Άγιοι Απόστολοι	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
2	Άγιος Μηνάς	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
3	Άμπελος Γρεβενιτίου	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
4	Αμφιθέα	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
5	Ανθρακίτης	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
6	Άνω Πεδινά	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
7	Αρίστη	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
8	Ασπράγγελοι	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
9	Βίκος Αρίστης	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
10	Βίτσα	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
11	Βοβούσα	Κ. Βοβούσας	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
12	Βοτονόσι	Δ. Μετσόβου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
13	Βραδέτο	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
14	Βρυσχώρι	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
15	Γρεβενίτι	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
16	Δεμάτι	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
17	Δίκορφο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
18	Δίλακος	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
19	Δίλοφο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
20	Διπόταμο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
21	Ελάτη	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
22	Ελατοχώρι	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
23	Ελαφότοπος	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
24	Ηλιοχώρι	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
25	Ιτέα	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
26	Καβαλάρι	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
27	Καλλιθέα	Δ. Κόνιτσας	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
28	Καλουτά	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
29	Καπέσοβο	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
30	Καστανώνας	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
31	Κάτω Πεδινά	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
32	Κήποι	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
33	Κλειδωνιά	Δ. Κόνιτσας	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
34	Κουκούλι	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	A' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
35	Κρανούλα	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	B' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρσης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	

36	Κρύα	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
37	Κρυόβρυση	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
38	Λαίστα	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
39	Λεπτοκαριά	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	Κηρυγμένο μαρτυρικό χωριό ΦΕΚ 54/Α/2-4-2019
40	Λιάπη Ιτέας	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
41	Λιγκιάδες	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
42	Λυκοτρίχι	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
43	Μάζα	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
44	Μακρίνο	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
45	Μανασσής	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
46	Μεσοβούνι	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
47	Μηλιά Μετσόβου	Κ. Μηλέας	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
48	Μικρό Πάπιγκο	Κ. Πάπιγκου	Ιωαννίνων	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	Τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ΦΕΚ 648/Β/1968
49	Μονοδένδρι	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	Τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ΦΕΚ 648/Β/1968
50	Νεγάδες	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
51	Νέο Αμαρούσιο (Δόλιανη)	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
52	Πάπιγκο	Κ. Πάπιγκου	Ιωαννίνων	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	Τόπος ιδιαίτερου φυσικού κάλλους ΦΕΚ 648/Β/1968
53	Πέραμα	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
54	Περίβλεπτος	Δ. Περάματος	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
55	Πέτρα	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
56	Σκαμνέλι	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
57	Τρίστενο	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
58	Τσεπέλοβο	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
59	Φλαμπουράρι	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
60	Φραγκάδες	Δ. Τύμφης	Ιωαννίνων	Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	
61	Χρυσοβίτσα	Δ. Μετσόβου	Ιωαννίνων	Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)	

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Α' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)

Β' Ομάδα Ζαγορίου (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)

Β' Ομάδα Ζαγορίου με δυνατότητα ολικής επίχρισης των όψεων (Π.Δ. 1-11-79, ΦΕΚ 615 Δ/1979, τροπ. Π.Δ. 20-6-95, ΦΕΚ 423 Δ/1995)

Βιβλιογραφία

- _Λαμπρίδης Ι., *Β' Ηπειρώτικα Μελετήματα - Ζαγοριακά*, τευχ. 8 και 9, Αθήνα, 1889, επανέκδοση
Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα: 1993.
- _Μπαλοδήμου, Μ. (2021). *Το Ιστορικό οδικό δίκτυο του 18ου και 19ου αι. στην Ήπειρο. Η ιδιαίτερη
περίπτωση του Ζαγορίου*, Διδ. Διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
- _Μπαλοδήμου, Μ. (2013). *Δίλοφο Κεντρικού Ζαγορίου. Ο οικισμός, η αρχιτεκτονική του και η εξέλιξή
του*, στο Δ. Καλιαμπάκος (επ.) Πρακτικά Ημερίδας στα Άνω Πεδινά, Η συμβολή του ΕΜΠ στην
ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Ζαγορίου, Βιβλιοθήκη του Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής
Έρευνας, Ε.Μ.Π.:8
- _Οικονόμου, Κ. *Αστική και Λαϊκή Κατοικία στην Ελληνική Παράδοση*. Θεσσαλονίκη: εκδ: Ζήτη.
- _Σαλαμάγκας, Δ. ([χ.χ.]). *Άπαντα (Τόμος 4, Λογοτεχνικά) [χ.τ.]*: Εκδόσεις Παπαζήση.
- _Σταματοπούλου, Χ. (1988). *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Θεσσαλία-Ήπειρος, Ζαγόρι*.
Αθήνα: Μέλισσα.
- _Χρηστίδης Β. (2004). *Η αρχιτεκτονική του Κεντρικού Ζαγορίου*, Το παράδειγμα του Κουκουλίου,
τόμοι Α & Β. Αθήνα: Ριζάρειο Ίδρυμα.
- Πηγές από το διαδίκτυο:**
- _Αράπογλου, Μ. ([χ.χ.]). Ζαγόρι, *Φύση και Πολιτισμός, Ψηφιακός οδηγός*. Ανακτήθηκε 9 Μαρτίου,
2022, από <https://izagori.gr/land/history/185-3-ζαγόρι-μία-γεωγραφική-1009.html>.
- _Βικιπαίδεια. (10 Αυγούστου, 2021). Ζαγόρι. Ανακτήθηκε 5 Οκτωβρίου, 2021, από
<https://el.wikipedia.org/wiki/Ζαγόρι>.
- _Ελλάδα. Ελληνική Δημοκρατία, Νομός Ιωαννίνων, Δήμος Ζαγορίου. (2011, Δεκέμβριος 27). *Έγκριση
Επιχειρησιακού προγράμματος Δήμου Ζαγορίου 2012-2014 Β' φάση*. Ασπράγγελοι: [χ.ε.].
- _Καρράς, Γ. ([χ.χ.]). Ζαγόρι, *Φύση και Πολιτισμός, Ψηφιακός οδηγός*. Ανακτήθηκε 14 Φεβρουαρίου,
2022, από <https://izagori.gr/environment/flora-fauna/1781-το-οικοσύστημα-του-ζαγορίου.html>.
- _Κατσαδήμα, Ι. (2012). *Μνημεία και Μουσεία της Ελλάδας*. Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου, 2022, από
http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=16181.
- _Ξάνθου, Α. (2019). *Regional Branding - Η περίπτωση των Ζαγοροχωριών*. Μεταπτυχιακή
διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών
Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος. Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου, 2022,
από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/50047/19119.pdf?sequence=1>
- _Παπαγεωργίου Γ., *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο. Ζαγόρι (μέσα 18ου -
αρχές 20ου αι.)*, Ριζάρειο Ίδρυμα, Ιωάννινα 1995 – Εισαγωγή. Διαθέσιμο στο: Ζαγόρι. Φύση και

Πολιτισμός. Ανακτήθηκε 16 Ιανουαρίου, 2022, από <https://izagori.gr/land/history/1910-η-διαμόρφωση-του-ζαγορίου,-από-τον-14ο-στον-18ο-αιώνα.html>.

_Τάσιου, Χ. (2012). *Μελέτη των μεταβολών των χρήσεων γης στο Ζαγόρι Ιωαννίνων*. Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Δ.Π.Μ.Σ. Περιβάλλον και Ανάπτυξη, 2^η κατεύθυνση σπουδών: Περιβάλλον και Ανάπτυξη Ορεινών Περιοχών, Αθήνα.

_Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου. (2017). *Βόρεια Πίνδος Εθνικό Πάρκο*. Ανακτήθηκε 4 Οκτωβρίου, 2021, από <https://www.pindosnationalpark.gr/>.

_ ([χ.χ.]). *Tourist guide for Ioannina, Greece*. Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου, 2022, από https://www.about-ioannina.gr/Zagori_gr/archeological_sites.htm.

_ (2022). Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανακτήθηκε 6 Σεπτεμβρίου, 2022, από <https://www.statistics.gr/el/2011-census-pop-hous>.

_ (3 Μαρτίου, 2022). epiruspost.gr. Ανακτήθηκε 14 Σεπτεμβρίου, 2022, από <https://www.epiruspost.gr/106-ekat-gia-anavathmisi-ton-diktyon-ydre/>.

Σημείωση

Οι εικόνες που δεν έχουν αναφορά πηγής στη λεζάντα προέρχονται από το αρχείο της συγγραφέως.